

Auteur

HU Diensten
Onderwijs, Onderzoek & Studentzaken
Ism HU Programma Onderwijsinnovatie

Inlichtingen

lucie.lokema@hu.nl
marco.nomes@hu.nl

Datum

Mei 2017

Versie

Definitief
Vaststelling CvB: 23 mei 2017
Instemming HSR: 24 mei 2017

© Hogeschool Utrecht,
Utrecht, 2017

Bronvermelding is verplicht.
Vereenvoudigen voor eigen gebruik
of interngebruik is toegestaan.

HU Toetskader

Inhoudsopgave

Preambule	3
1 Inleiding	4
2 Uitgangspunten bij formuleren van toetsbeleid	6
2.1 Vertaling van de onderwijsvisie naar toetsen	6
2.2 Functies van toetsen	9
2.3 Toetsen van beroepsbekwaamheid	10
2.4 Beoordelen	13
2.5 Toetskwaliteit	14
2.6 Uitgangspunten voor digitaal leerwegaafhankelijk toetsen	16
3 Uitwerking in HU kaders voor toetsen	19
3.1 Ontwikkelen van toetsbeleid	20
3.2 Ontwikkelen van het toetsprogramma	21
3.3 Ontwikkelen van de toetsen	24
3.4 Inrichten van het beoordelen	28
3.5 Inrichten van de toetsorganisatie	31
3.6 Inrichten van de kwaliteitszorg rond toetsen	33
4 Organisatorische inbedding	36
4.1 De kaders	38
4.2 Toetskwaliteit leveren	38
4.3 Toetskwaliteit borgen	39
4.4 Overige actoren	40
4.5 Samenwerking in het leveren en borgen van toetskwaliteit	42
5 Formele kaders	44
5.1 Kader WHW, NVAO en Vereniging Hogescholen	44
5.2 OER, van Cijfer tot Diploma en overige regelingen	45
6 Geraadpleegde literatuur	46
7 Bijlagen	48
7.1 Handreiking indeling toetsbeleid	48
7.2 Kwaliteitscriteria en standaarden	49

Preambule

Deze notitie, het HU toetskader (2017), vervangt het HU kader en format toetsbeleid uit 2010.

Het HU toetskader beoogt opleidingen *richting, houvast en ruimte* te bieden bij het inrichten van het toetsen binnen de opleiding, gerelateerd aan de onderwijsvisie met gepersonaliseerd leren:

- *Richting* om het toetsen bij te laten dragen aan het realiseren van de HU visie op onderwijs.
- *Houvast* om de beoogde toetskwaliteit te kunnen leveren, en zich te verhouden tot de standaarden 3 en 4 van het NVAO kader.
- *Ruimte* om rekening te kunnen houden met de specifieke context van de opleiding, de studentenpopulatie en het beroepsdomein.

Het is de bedoeling dat docenten(teams) de verantwoordelijkheid nemen om met dit toetskader, het toetsbeleid binnen de opleiding vormgeven. Daarbij is het principe *apply or explain* van toepassing. Pas toe: Opleidingen richten het toetsen in conform het HU toetskader. Of leg uit: Als een opleiding een goede reden heeft om hiervan af te wijken, dan kan dat als dat gebeurt in lijn met de HU visie op onderwijs, en dit door de opleiding adequaat wordt onderbouwd en verantwoord.

Bij de implementatie is er ruimte om een fasering te kiezen die past binnen de eigen context van het instituut of de opleiding. Waarbij het streven is dat in 2022 alle opleidingen hun toetsbeleid hebben vormgegeven passend bij de uitgangspunten en kaders zoals weergegeven in dit HU Toetskader.

Kwaliteit staat daarbij voorop. Goede en adequate facilitering (in tijd, professionalisering en support) hoort daarbij. Van belang daarbij is dat docenten de ruimte hebben om ervaring, kennis en inzichten te delen binnen en tussen instituten. Daarmee ontstaat er een proces van 'sensemaking' essentieel om onderwijs blijvend te verbeteren.

De ervaringen in de komende periode met het werken met HU Toetskader zal inzichten, ervaring en kennis bieden waaruit kan worden geleerd op zowel proces als inhoud.

We geloven en vertrouwen in de kracht van professionals en teams om met dit toetskader het toetsbeleid binnen de opleidingen op een kwalitatief hoogwaardige manier vorm te geven en hopen van harte dat dit gaat leiden tot nog beter onderwijs in de HU.

1 Inleiding

Het HU Toetskader biedt opleidingen houvast bij het realiseren van toetskwaliteit. De volgende ontwikkelingen maken de ontwikkeling van een HU Toetskader noodzakelijk:

- a. De kwaliteitseisen die externe toezichthouders stellen aan toetsen zijn in de afgelopen jaren aangescherpt. De lat is omhoog gegaan. Zo is in het NVAO kader voor de beperkte opleidingsbeoordeling standaard 3 over toetsen gesplitst in twee standaarden: standaard 3 gaat over de kwaliteit van het toetssysteem en standaard 4 over het gerealiseerde eindniveau. Twee van de vier standaarden gaan nu dus over toetsen. Bovendien mogen beide standaarden over toetsen niet onvoldoende zijn.
- b. Bij de NVAO is het niet meer zo dat opleidingen zich uitsluitend individueel verantwoorden op hun prestaties op standaarden 3 en 4, maar is er met de *Instellingstoets kwaliteitszorg* (ITK) een instellingsregime ontstaan waar bezien wordt of de instelling op instellingsniveau de processen, procedures en kaders kent waarmee ingestaan kan worden voor de kwaliteit bij de opleidingen. Als beloning voor deze systematiek biedt de NVAO vervolgens een verlicht regime in de verantwoording voor individuele opleidingen (beperkte opleidingsbeoordeling). Om dus ruimte voor opleidingen te kunnen creëren en hen maximaal te ontzorgen op de externe verantwoordingslast, zijn gemeenschappelijke uitgangspunten gewenst om aan te geven dat binnen HU de onderwijsvisie mogelijk wordt gemaakt door middel een gemeenschappelijke kijk op toetsen binnen HU.
- c. Toetsen stuurt in belangrijke mate het leren van studenten en met leerwegaafhankelijk toetsen zijn juist de gezamenlijke uitgangspunten bij toetsen en het toetsen van de eindtermen datgene wat alle verschillende opleidingen als systematiek nog delen. De leerweg en de didactische omgeving kunnen immers verschillen, niet alleen tussen opleidingen maar als gevolg van flexibilisering ook binnen de opleidingen zelf. Om aan te tonen dat de onderwijskwaliteit op instellingsniveau geborgd is, vereist dat dus gemeenschappelijke uitgangspunten bij toetsen. Deze basis creëert vervolgens de ruimte voor opleidingen om zelf accenten te leggen en ontzorgt hen waar mogelijk van verantwoordingslast naar de NVAO als externe toezichthouder.
- d. Begin maart 2016 verscheen het rapport 'Kwaliteit van de toetsing in het hoger onderwijs' van de Inspectie van het Onderwijs over de recente ontwikkelingen op het gebied van toetskwaliteit in het hoger onderwijs. Het HU toetskader voldoet aan de belangrijkste aanbevelingen in dit rapport: *'De inspectie adviseert instellingen de komende jaren extra aandacht te besteden aan de kwaliteit van toetsing, en dan met name de samenhang bij de toetsing, de professionalisering en de organisatorische inbedding. Versterking van de interne en externe kwaliteitszorg rond professionalisering hoort daarbij, en past bij een kwaliteitscultuur.'*
- e. En binnen HU is behoefte aan duidelijkheid over het onderscheid tussen het *leveren* en *borgen* van toetskwaliteit. Voor examencommissies lopen deze rollen soms door elkaar. Dat komt mede omdat voor examencommissies veel is ontwikkeld en beschreven over hun rol bij het borgen van toetskwaliteit, terwijl over het leveren van toetskwaliteit weinig op papier staat. Het HU Toetskader biedt opleidingen en opleidingsmanagers houvast bij de rol die zij hebben bij het leveren van toetskwaliteit.

- f. Het is van belang dat er binnen HU eenduidigheid bestaat over de principes van het toetsen. Op die manier wordt willekeur voorkomen en kunnen we kwaliteitsgaranties bieden aan alle HU studenten zodat:
- studenten weten waar ze aan moeten voldoen om het diploma te halen,
 - het toetsstelsel het leren optimaal stimuleert en faciliteert,
 - docenten verantwoorde beslissingen nemen over de voortgang en diplomering van studenten,
 - en het diploma staat voor de beoogde eindkwalificaties en het beoogde eindniveau.
- g. Een andere ontwikkeling ten aanzien van externe eisen aan de kwaliteit op instellingsniveau is de verwachting dat de Minister van OCW in de toekomst kwaliteitsafspraken met instellingen gaat maken (in plaats van prestatieafspraken). Hiervoor zijn op instellingsniveau gemeenschappelijke uitgangspunten bij toetsen nodig, omdat dit mede de kwaliteit op instellingsniveau garandeert in een tijd van flexibilisering (zowel tussen als binnen opleidingen), verschillende didactische leeromgevingen en leerwegaafhankelijk toetsen. Met het *HU Toetskader* anticipeert HU op deze ontwikkeling.

Het *HU Toetskader* is een onderdeel van de verantwoordelijkheid en de taak van het College van Bestuur om de kwaliteit van de diploma's die door HU worden afgegeven te bewaken.¹

Opbouw

In hoofdstuk 2 zijn *uitgangspunten bij formuleren van toetsbeleid* beschreven. Eerst wordt de HU visie op onderwijs vertaald naar toetsen aan de hand van de vijf kernelementen. Vervolgens worden de verschillende functies van toetsen beschreven. Daarna wordt het toetsen van beroepsbekwaamheid en de vertaling van eindkwalificaties naar toetsen uitgewerkt. Ook wordt ingegaan op het beoordelen en hoe de rollen in het beoordelingsproces veranderen. Tot slot komt toetskwaliteit aan bod en het belang hiervan om verantwoorde beslissingen te nemen over studenten.

Hoofdstuk 3 gaat over de *uitwerking in HU kaders voor toetsen*. Hierin is beschreven vanuit welke kaders het toetsen binnen de HU wordt vormgegeven. De kaders zijn geformuleerd in de vorm van indicatoren. In de tekst bij de kaders wordt een toelichting gegeven op het waarom van de kaders. Ook zijn er voorbeelden opgenomen en wordt verwezen naar relevante literatuur.

De HU kaders voor toetsen geven richting aan het inrichten van het toetsbeleid, het toetsprogramma, de toetsen, het beoordelen, de toetsorganisatie en de kwaliteitszorg rond toetsen.

In hoofdstuk 4 is de *organisatorische inbedding* beschreven. Hier wordt ingegaan op de rollen, taken en verantwoordelijkheden van de verschillende actoren bij het leveren en het borgen van toetskwaliteit en het belang van rolvastheid. Ook is er nadrukkelijk aandacht voor het samenwerken bij het leveren en borgen van toetskwaliteit.

Hoofdstuk 5 geeft een overzicht van de *formele kaders* rond toetsen. Daarbij wordt op hoofdlijnen de relatie gelegd met het HU toetskader.

¹ In het Beheers- en Bestuursreglement HU (2016) is vastgelegd dat het College van Bestuur verantwoordelijk is voor het beheersen van de risico's verbonden aan de uitoefening van de primaire taken van HU zoals onderwijs, en als taak heeft om visie op onderwijs en strategische onderwijsbeleid vast te stellen.

2 Uitgangspunten bij formuleren van toetsbeleid

Dit hoofdstuk beschrijft een aantal uitgangspunten die voortkomen uit de visie op onderwijs en onderwijskwaliteit. Instituten formuleren op basis hiervan hun eigen toetsbeleid.

Toetsen is een cruciale factor in de sturing van het leerproces van studenten. Het gaat daarbij niet alleen om *toetsen van het leren*, maar vooral ook om *toetsen om te leren*. De HU visie op onderwijs², waarin ook de HU visie op leren is opgenomen, vormt daarom het uitgangspunt voor deze notitie.

Toetsen vormt ook de basis voor de borging van de kwaliteit van het HBO. Daarmee geven we de garantie dat we professionals afleveren op het niveau dat de samenleving vraagt. Het werkveld wordt daarom betrokken bij de toetspraktijk.

Verschuivende ontwikkelingen zoals gepersonaliseerd leren, *blended learning* en technologische ontwikkelingen maken dat we het toetsen, en dus het onderwijs, anders moeten gaan inrichten:

- Andersom redeneren en ontwerpen: toetsen is het vertrekpunt en niet het sluitstuk van onderwijs.
- *Toetsen om te leren* krijgt een prominente plaats in het onderwijs.
- De rol en positie van studenten bij toetsen verandert.
- De systemen die toetsen ondersteunen moeten mee ontwikkelen om realisatie mogelijk te maken.
- En omdat het kostenaspect een rol blijft spelen moeten we keuzes maken, bijvoorbeeld ten aanzien van eenheden van toetsen.

Dit hoofdstuk is als volgt opgebouwd:

Het begint met de *vertaling van de onderwijsvisie naar toetsen* (2.1). Voor elk van de vijf kern-elementen van de HU onderwijsvisie wordt uitgewerkt wat dit voor toetsen betekent. Vervolgens worden de verschillende *functies van toetsen* (2.2) beschreven. Dan volgt het *toetsen van beroepsbekwaamheid* (2.3) en de vertaling van eindkwalificaties naar toetsen. Er is een aparte paragraaf over *beoordelen* (2.4) en de veranderende rollen in het beoordelingsproces. In paragraaf (2.5) komt *toetskwaliteit* aan bod en het belang hiervan om verantwoorde beslissingen te nemen over studenten. En in de laatste paragraaf (2.6) zijn *uitgangspunten voor digitaal leerwegaafhankelijk toetsen* weergegeven zoals die zijn geformuleerd door de projectgroep digitaal toetsen van het programma Onderwijsinnovatie³.

2.1 Vertaling van de onderwijsvisie naar toetsen

De HU visie op leren wordt gekenmerkt door samen leren, persoonlijk leren, leren en leren in de 21^e eeuw. Om toekomstbestendig te zijn vult de HU haar onderwijsvisie in als '*Samen met de beroepspraktijk en door hoogwaardig onderwijs en onderzoek de wereld van morgen vorm en inhoud geven*': **leren samen kennis creëren**.

De HU visie op onderwijs is vertaald naar vijf kernelementen:

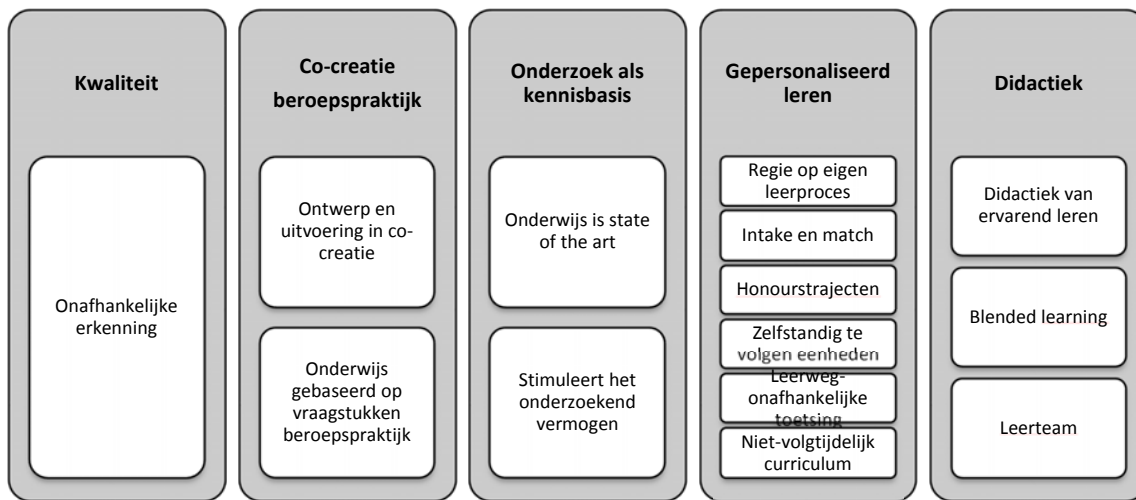
1. Leven Lang Leren
2. Onderwijs in co-creatie met de beroepspraktijk

² Programma Onderwijsinnovatie (2015). *Visie op onderwijs, Ontwerpdimensies voor richting en ruimte*.

³ Programma Onderwijsinnovatie, Projectgroep digitaal toetsen (2015). *Visie op digitaal leerwegaafhankelijk toetsen binnen de HU*.

3. Praktijkgericht onderzoek als kennisbasis
4. Gepersonaliseerd leren
5. HU didactiek

De vijf kernelementen⁴ zijn verder uitgewerkt in een 14-tal ontwerpdimensies (figuur 2.1).

Figuur 2.1: Kernelementen en ontwerpdimensies HU onderwijsvisie

Onderwijs in co-creatie met de beroepspraktijk

Voor toetsen betekent dit dat toetsopdrachten en toetsvragen⁵ zoveel mogelijk zijn ontleend aan de beroepspraktijk en dat de gehanteerde toetsvormen aansluiten bij de wijze waarop in de beroepspraktijk verantwoording wordt afgelegd.

Professionals uit de beroepspraktijk kunnen bijvoorbeeld betrokken zijn bij het formuleren van kerntaken, beroepsproducten en beoordelingscriteria, authentieke voorbeelden aanleveren voor het construeren van toetsvragen en toetsopdrachten, en input geven voor de beoordeling van beroepsopdrachten.

Praktijkgericht onderzoek als kennisbasis

De HU onderwijsvisie hecht veel belang aan het ontwikkelen van onderzoekend vermogen door studenten. Dit betekent dat onderzoekend vermogen geoperationaliseerd is in concrete leeruitkomsten en dat het toetsprogramma voorziet in het toetsen van deze leeruitkomsten.

Volgens het principe *practice what you pr(t)each* wordt dit kernelement van de onderwijsvisie ook vertaald naar onze beroepspraktijk: De toetspraktijk is *state of the art* en gebaseerd op actueel en relevant onderzoek. Voor toetsen wordt gebruik gemaakt van bewezen methoden en technieken uit de onderwijsberoepspraktijk (*evidence informed*). Door deze in de praktijk te toetsen, verder te ontwikkelen en door onderzoek nieuwe kennis over toetsen te genereren levert de HU een bijdrage aan de professionalisering en innovatie van toetsen in de onderwijsberoepspraktijk.

⁴ Het kernelement 'Leven Lang Leren' is niet in ontwerpdimensies uitgewerkt, het element 'Kwaliteit' kent wel een ontwerpdimensie.

⁵ Toetsen kunnen geconstrueerd worden uit toetsopdrachten of uit toetsvragen. Zie ook de toelichting in het *HU Toetskader* bij de piramide van Miller, paragraaf 3.2.

Gepersonaliseerd leren

Het toetsen is zodanig ingericht dat studenten de mogelijkheid hebben om zelf de regie te voeren over hun leerproces. De leeruitkomsten liggen vast, terwijl de leerweg die studenten op weg daar naar toe volgen kan verschillen. Onderwijs, begeleiding en toetsen zijn in het aanbod voor professionals ontkoppeld. Het uitgangspunt is dat toetsen leerwegaafhankelijk zijn.

Door het Expertteam toetsen (Programma Onderwijsinnovatie) is leerwegaafhankelijk toetsen nader uitgewerkt in de context van gepersonaliseerd leren⁶. Hieruit is voor deze notitie het volgende van belang:

Doordat de eindkwalificaties en de leeruitkomsten vastliggen en de leerweg flexibel wordt, verandert de aanpak bij onderwijs- en toetsontwikkeling. De eindkwalificaties en leeruitkomsten zijn leidend (uitkomstgericht ontwerpen). Het toetsprogramma wordt in een (veel) vroeg(er) stadium ontworpen en levert input voor de ontwikkeling van het onderwijsprogramma. Hetzelfde geldt op het niveau van de onderwijsseenheid.

Studenten die hun eigen leerweg volgen gebruiken de formatieve functie van toetsen en de feedback daarbij om te bepalen in hoeverre ze de leeruitkomsten beheersen en hun leerproces te sturen. Daarmee kunnen ze ook inschatten of ze klaar zijn voor de summatieve toets. Zie ook paragraaf 2.2 voor de verschillende functies van toetsen.

De toetsorganisatie is flexibel in de zin dat de regie (meer) bij studenten komt te liggen. Studenten bepalen (in belangrijke mate) zelf *wanneer* en *hoe* ze de vereiste leeruitkomsten aantonen. Hiervoor zijn meerdere en/of flexiblere toetsmomenten⁷ en toetsvormen nodig waarmee de leeruitkomsten kunnen worden aangetoond. Dit kan zich bijvoorbeeld uiten in het type bewijslast dat de student levert om de leeruitkomsten aan te tonen: een mondelinge presentatie, een filmpje of een geschreven rapport.

HU Honours biedt studenten de mogelijkheid tot maximale talentontwikkeling, zonder gedefinieerde bovengrens. Het toetsen en beoordelen van honoursprestaties is uitgewerkt binnen het programma Onderwijsinnovatie⁸.

HU didactiek

De HU didactiek wordt gekenmerkt door ervaren leren, *blended learning* en leren in leerteams. Voor toetsen betekent dit dat de formatieve functie van toetsen en het geven en verwerken van feedback vanuit meerdere invalshoeken een meer expliciete rol krijgen in het onderwijs.

Voor ervaren leren van studenten zijn de resultaten van formatieve toetsen en feedback nodig om hun handelingen betekenis te geven, er kritisch op te reflecteren en te experimenteren met nieuw gedrag.

Het leren op afstand bij *blended learning* (werkplek leren en online leren) genereert een grotere behoefte aan de formatieve functie van toetsen bij zowel docenten als studenten om op die manier te kunnen volgen hoe het leerproces van de student verloopt en daar vervolgens op te anticiperen.

Een kenmerk van het leren in leerteams is dat studenten elkaars *critical friend* zijn. Het inzetten van peer-feedback draagt bij aan het realiseren hiervan.

In het verlengde van leren door studenten in leerteams, werken docenten in docententeams.

Door het toegenomen integrale karakter van toetsen is samenwerking nodig. De verantwoordelijkheid voor toetsen is daarom belegd bij docententeams (en niet bij individuele docenten).

In het onderwijs voor 'de wereld van morgen' wordt, daar waar mogelijk en efficiënt, gebruik gemaakt van digitaal toetsen. Dit is ook in lijn met de ontwikkeling van *blended learning*, online leren en de digitale leeromgeving.

⁶ Programma Onderwijsinnovatie, Expertteam toetsen (2015). *Leerwegaafhankelijk toetsen in de context van gepersonaliseerd leren*.

⁷ Het aantal toetskansen per studiejaar blijft gelijk.

⁸ Programma Onderwijsinnovatie (2016). *HU Honours 2015-2020, Onderwijsconcept voor ambitieuze studenten*.

Kwaliteit

Uitgangspunt is een onafhankelijke, externe erkenning van onze toetskwaliteit. Voor het *degree* onderwijs wordt dat uitgevoerd door de NVAO. In het kader van deze notitie zijn de standaarden 3 (toetsstelsel) en 4 (eindniveau) relevant. In paragraaf 5.1 van het *HU toetskader* wordt dit nader toegelicht, en daar wordt ook aangegeven welke onderdelen uit dit HU toetskader daarbij cruciaal zijn. Het thema toetskwaliteit is uitgewerkt in paragraaf 2.5

2.2 Functies van toetsen

Toetsen hebben een tweeledige functie in het leerproces: het sturen van de ontwikkeling van studenten (toetsen om te leren) en het nemen van beslissingen over de ontwikkeling van studenten (toetsen van het leren). Daarbij geven toetsen ook informatie over de kwaliteit van de opleiding zelf. Er zijn daarom drie functies van toetsen te onderscheiden.

Diagnostische functie of formatieve functie van toetsen

Bij *toetsen om te leren* gaat het om de functie van toetsen als onderdeel van het leerproces. Belangrijke kenmerken van formatief toetsen zijn dat het continu plaatsvindt tijdens het onderwijs en het leren, dat het - afhankelijk van het ontwerp en de context van de opleiding - op verschillende manieren uitgevoerd kan worden, en dat het intensieve interactie tussen docent en student stimuleert⁹.

De essentie van formatief toetsen is feedback: informatie voor docent en student op basis waarvan het leerproces kan worden bijgestuurd, zodat de kloof tussen de huidige situatie van de student en de beoogde leeruitkomsten verkleind wordt.

Binnen ons onderwijs streven we er naar studenten op te leiden tot *reflective practioners*. Studenten moeten in staat zijn het eigen handelen te beoordelen en zich verder te ontwikkelen, en zo de regie te voeren over hun eigen leerproces. Dit betekent dat er bij de inrichting van formatief toetsen aandacht moet zijn voor een actieve rol van de student. Het gaat er niet om dat we de student klaarstomen voor de toets (*teaching to the test*), maar dat we studenten leren hoe ze zelf naar de eindkwalificaties toe kunnen werken, hoe ze daarbij feedback kunnen gebruiken, hoe ze zelf feedback kunnen geven, en hoe we ze voorbereiden op een leven lang leren.

In paragraaf 2.1 is aangegeven wat het belang van formatief toetsen is bij leerwegaafhankelijk toetsen, *blended learning*, ervaren leren en leerteam leren. De formatieve functie van toetsen en het geven en verwerken van feedback zijn waardevolle onderwijsactiviteiten die een steeds nadrukkelijker positie krijgen in het onderwijs.

Selecterende functie of summatieve functie van toetsen

Bij *toetsen van het leren* is de functie een selecterende. Het doel van de toets is beslissingen nemen over het toekennen van studiepunten, toelating tot een volgend onderdeel, over afronding van examenonderdelen en over certificering. Met de toets wordt vastgesteld of de beoogde leeruitkomsten zijn behaald op het juiste niveau en er worden door de onderwijsinstelling consequenties aan verbonden. Uiteindelijk leidt dit tot beslissingen over diploma's op bachelor en master niveau.

In paragraaf 2.1 is in het kader van gepersonaliseerd leren en leerwegaafhankelijk toetsen de HU visie op de inrichting van summatief toetsen beschreven.

Evaluatieve functie

Toetsen in het onderwijs heeft ook een nevenfunctie, de evaluatieve functie. Door te toetsen komt informatie beschikbaar over de kwaliteit van het ontwerp, de uitvoering en het onderhoud

⁹ Sluijsmans, D.M.A., Joosten-ten Brinke, D., & van der Vleuten, C.P.M. (2013). *Toetsen met leerwaarde, Een reviewstudie naar effectieve kenmerken van formatief toetsen*. Den Haag: NWO; Vermunt, E., Sluijsmans, D. (juni 2015). *Toetsen doe je samen met studenten*, Onderwijsinnovatie, 17-25.

van het onderwijs. Ook wordt duidelijk of de beoogde eindkwalificaties en leeruitkomsten zijn behaald. Docenten kunnen deze (indirecte) feedback gebruiken bij de verbetering van het onderwijs.

2.3 Toetsen van beroepsbekwaamheid

In het HBO leiden we op voor het beroep en dat betekent dat we de beroepsbekwaamheid van studenten toetsen. Hierin werken we samen met de beroepspraktijk. Voor het aantonen van beroepsbekwaamheid zijn meerdere toetsen nodig. Welke toetsen dit zijn wordt inzichtelijk gemaakt in het toetsprogramma. De beroepsbekwaamheid van een student komt tot uitdrukking in een bachelor- of masterdiploma.

Opleidingen moeten de beroepsbekwaamheid qua inhoud en niveau kunnen verantwoorden op basis van internationale standaarden zoals de Dublin descriptor en het Europees Kwalificatiekader (EKK).

Voor veel opleidingen in het HBO is de beroepsbekwaamheid landelijk vastgesteld in de vorm van beroepskwalificaties. Opleidingen vertalen dit zelf naar hun eindkwalificaties. De eindkwalificaties van opleidingen zijn meestal beschreven in competenties of kerntaken¹⁰. In deze notitie worden de eindkwalificaties van de opleiding als vertrekpunt genomen.

Hoe worden de eindkwalificaties, via het toetsprogramma, vertaald naar toetsen? Dit wordt mede bepaald door formele kaders.

Formele kaders

Volgens de WHW wordt in het hoger onderwijs gewerkt met onderwijseenheden en studielast. Het examen is behaald als de onderwijseenheden zijn behaald en de studielast is gerealiseerd. Dit betekent dat de eindkwalificaties via onderwijseenheden worden getoetst. En dat de leeruitkomsten van elke onderwijseenheid summatief worden getoetst.

Ontwikkelingen WHW: eenheden van leeruitkomsten

Het ministerie van OCW onderkent de noodzaak van het loslaten van de *one size fits all* benadering en het ontstaan van diverse leerwegen binnen één opleiding die allemaal leiden tot hetzelfde diploma. Om daarbij de kwaliteit van het diploma te kunnen blijven borgen worden vanuit het ministerie van OCW in het najaar van 2015 pilots gestart rond het uitkomstgericht (her)ontwerpen van deeltijdse en duale opleidingen.

De focus ligt hierbij niet op het behalen van onderwijsaanbod in onderwijseenheden en het realiseren van studielast, maar op het behalen van eenheden van leeruitkomsten. De deelnemers aan de pilot zijn niet verplicht om vanuit een vaststaand en in de OER beschreven aanbod van onderwijseenheden te werken en mogen de koppeling met studiepunten en studielast loslaten. De HU neemt via het programma Onderwijsinnovatie deel aan deze pilot met ca. tien opleidingen. In de komende jaren komen daar nog ca. tien opleidingen bij.

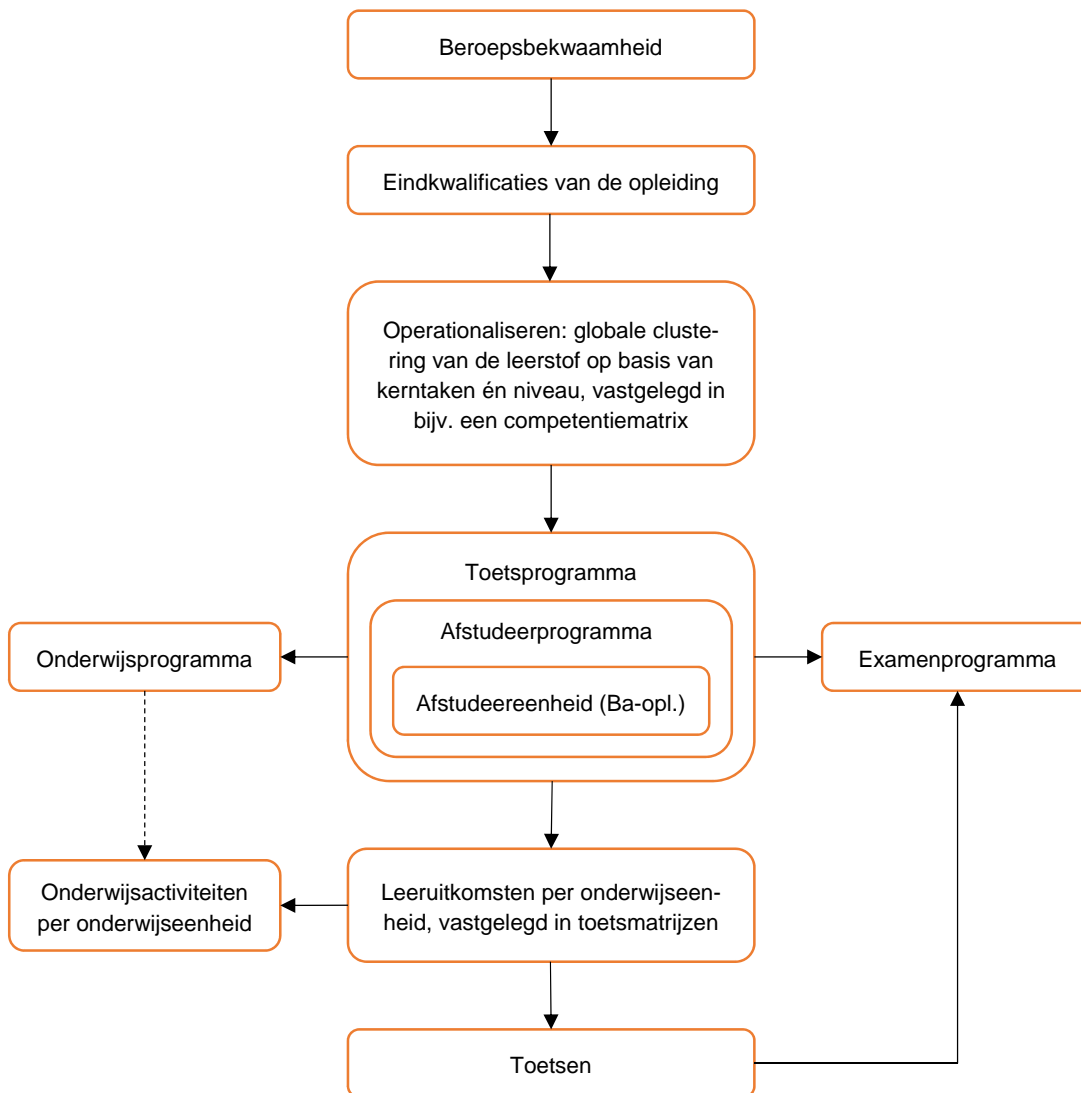
Zonder deelname aan de pilot en zolang de WHW nog niet is aangepast zijn wij vooralsnog echter wel gehouden aan het werken met onderwijseenheden en de koppeling met studiepunten en studielast. Wel kunnen we de te realiseren leeruitkomsten expliciet in de beschrijving van onderwijseenheden meenemen.

Vertalen van de eindkwalificaties, via het toetsprogramma, naar toetsen

Het toetsbeleid maakt voor elke opleiding duidelijk hoe de vertaling tot stand komt van de eindkwalificaties naar het toetsprogramma en de toetsen (figuur 2.2).

¹⁰ Ondanks het verschil in betekenis worden om die reden in deze notitie beide begrippen naast elkaar gebruikt.

De kerntaken¹¹ binnen de eindkwalificaties van de opleiding worden vertaald naar onderwijseenheden. Voor het realiseren van flexibele leerwegen in het kader van gepersonaliseerd leren is een goede clustering van de inhoud van belang¹². Bijvoorbeeld door de inhoud te clusteren rond beroepstaken of beroepsopdrachten in onderwijseenheden die qua omvang groot genoeg zijn. De indeling in onderwijseenheden kan inzichtelijk worden gemaakt met bijvoorbeeld een competentiematrix: welke competenties of kerntaken, en welke kennis en vaardigheden, komen op welk niveau, in welke onderwijseenheden aan bod?

Figuur 2.2: Vertaling van de eindkwalificaties naar toetsen

¹¹ Hier kan ook taakgebieden, beroepstaken of beroepsopdrachten worden gelezen.

¹² Programma Onderwijsinnovatie (2013). *Handreiking Flexibel Herontwerp*.

Een competentie of kerntaak is een integraal geheel van kennis, vaardigheden en houding waarvan niet met een enkele toets kan worden bepaald of iemand deze beheerst. Daarom is er een bewuste, beargumenteerde en samenhangende combinatie van toetsen en toetsvormen nodig die een coherent beeld geven van de competenties of kerntaken: het toetsprogramma.

Het toetsprogramma heeft drie functies:

1. Zorgen voor een adequate dekking van alle eindkwalificaties.
2. Zorgen voor een betrouwbare beoordeling door een combinatie van toetsen.
3. De mogelijkheid om het leren van studenten te bevorderen door de opleiding heen.

Het ontwikkelen van het toetsprogramma is uitgewerkt in paragraaf 3.2 van het *HU toetskader*. Binnen het toetsprogramma is het afstudeerprogramma dat deel waarin de eindkwalificaties op het eindniveau worden getoetst. De afstudeereenheid bij bacheloropleidingen is onderdeel van het afstudeerprogramma en bestaat uit één of meerdere onderwijseenheden die gezamenlijk een representatief beeld geven van de beroepsbekwaamheid.

Om gepersonaliseerd leren mogelijk te maken zijn toetsen leerwegaafhankelijk: de eindkwalificaties en leeruitkomsten liggen vast terwijl de leerweg van studenten kan verschillen (paragraaf 2.1). Het onderwijsprogramma (flexibel) wordt daarom ontwikkeld op basis van het toetsprogramma (vast). Ook het examenprogramma is gebaseerd op het toetsprogramma (in plaats van het onderwijsprogramma). En voor het ontwikkelen van toetsen met een summatieve functie zijn de leeruitkomsten van de onderwijseenheid leidend (en niet wat tijdens de leerweg aan bod is geweest). Ook maken onderwijsactiviteiten geen deel uit van toetsen met een summatieve functie.

De uitwerking van het toetsprogramma naar de leeruitkomsten per onderwijseenheid wordt vastgelegd in toetsmatrijzen. Een toetsmatrijs is een blauwdruk van de toets die aangeeft welke leeruitkomsten met welke weging worden getoetst. Op basis van de toetsmatrijs wordt de toets geconstrueerd. Met de resultaten van de toetsen met een summatieve functie tonen studenten aan dat ze voldoen aan de eisen van het examenprogramma.

Voor het aantonen van het onderzoekend vermogen van studenten is nodig dat dit voor elke opleiding geoperationaliseerd is in concrete leeruitkomsten die zijn opgenomen in het toetsprogramma en zijn vertaald naar toetsmatrijzen.

Leeruitkomsten worden in de summatieve functie van toetsen zoveel als mogelijk aangetoond aan de hand van authentieke beroepsopdrachten die zijn ontleend aan de beroepspraktijk en die in co-creatie met de beroepspraktijk tot stand komen. Dit betekent ook dat kennis, vaardigheden en houding zoveel als mogelijk integraal worden getoetst. Het separaat toetsen van kennis en vaardigheden kan wel een bewuste keuze zijn in bijvoorbeeld het eerste studiejaar¹³. In de formatieve functie van toetsen is de rol van de toets in het leerproces van de student leidend bij de keuze voor het separaat of integraal aantonen van kennis, vaardigheden en houding.

Op basis van de leeruitkomsten per onderwijseenheid kan bepaald worden welke onderwijsactiviteiten de student moet uitvoeren om de leeruitkomsten te behalen. Studenten voeren hierover in toenemende mate zelf de regie. Dit kan leiden tot verschillende, persoonlijke leerwegen (paragraaf 2.1).

¹³ Het separaat toetsen van kennis ontwikkelt zich richting formatieve (instellingsoverstijgende) voortgangstoetsen. Van Trigt, M. (juni 2015). *De toekomst van toetsen*. Thema-uitgave open en online onderwijs, SURF, 27-30.

2.4 Beoordelen

Kenmerkend voor het beoordelen van beroepsbekwaamheid in het beroepsonderwijs is dat de beoordeling zoveel mogelijk plaatsvindt aan de hand van beroepsopdrachten. Het dilemma hierbij is dat hoe authentieker de beroepsopdracht is, hoe moeilijker het wordt om objectief te beoordelen. De beoordeling berust voor een belangrijk deel op interpretaties van de beoordelaars. Dit maakt dat bij de beoordeling van beroepsbekwaamheid de rol en bekwaamheid van de beoordelaars essentieel is. Recente ontwikkelingen in het HBO, zoals de Basis en Senior Kwalificatie Examinering (BKE/SKE), het organiseren van kalibreersessies, het inzetten van een tweede beoordelaar, en het toelaten van vreemde ogen, houden verband met deze essentiële positie van examinatoren. Dit wordt uitgewerkt in paragraaf 3.4 van het *HU toetskader*.

De HU visie op onderwijs geeft ook richting aan het proces van beoordelen, en dan met name hoe de rollen van verschillende actoren gaan veranderen.

De rol van leerteams en professionals uit de beroepspraktijk

In de HU visie op onderwijs werken studenten in leerteams en zijn professionals uit de beroepspraktijk betrokken bij de toetspraktijk. De rol van leerteams en professionals uit de beroepspraktijk is bij de summatieve beoordeling beperkt: De summatieve beoordeling van studenten is een individuele beoordeling die gegeven wordt door een team van gecertificeerde en aangewezen examinatoren. Immers, het diploma is een persoonlijk document van de student waar de HU als onderwijsinstelling verantwoordelijk voor is. Professionals uit de beroepspraktijk kunnen wel input leveren voor de summatieve beoordeling.

Leerteams en professionals uit de beroepspraktijk hebben bij voorkeur wel een rol bij formatieve beoordelingen als uitwerking van de kernelementen *HU didactiek* en *Onderwijs in co-creatie met de beroepspraktijk* (paragraaf 2.1).

De rol van studenten

Het beoordelen van toetsen met een formatieve functie is primair gericht op het leren van studenten. Dit betekent dat de student zelf een actieve rol heeft bij het beoordelen: studenten leren om zichzelf en elkaar te beoordelen als onderdeel van het leerproces (feedback en feedforward, zie *HU toetskader*, paragraaf 3.4), en om zich te ontwikkelen als *reflective practioners*.

Docenten hebben en houden als begeleiders van leerprocessen uiteraard een belangrijke en actieve rol in de formatieve beoordeling van studenten, het geven en verwerken van feedback en het begeleiden van studenten bij self- en peerassessment. Docenten zijn en blijven verantwoordelijk voor de formatieve beoordeling van studenten.

Bij de formatieve functie van toetsen is de feedback belangrijker dan het cijfer of de waardering. Uit onderzoek¹⁴ blijkt dat het geven van een cijfer de formatieve functie ondermijnt: de aandacht van studenten gaat naar het cijfer en niet naar de feedback. Bij voorkeur wordt alleen feedback gegeven en geen cijfer, of het cijfer wordt pas na het bespreken en verwerken van de feedback gegeven.

De rol van docententeams

De integrale beoordeling van beroepsopdrachten is complex en gebeurt vanwege het interdisciplinaire karakter - meerdere expertisegebieden vragen om meerdere experts - en vanuit het oogpunt van kwaliteit door een team van docenten. Dit betekent dat docenten gezamenlijk en op een methodische wijze de beoordelingscriteria, beoordelingsschalen en beslissingsprocedures (wegingen, cesuurbepaling, compensatie) vaststellen en evalueren.

¹⁴ William, D. (2011). *Embedded formative assessment*. Bloomington: Solution Tree Press.

2.5 Toetskwaliteit

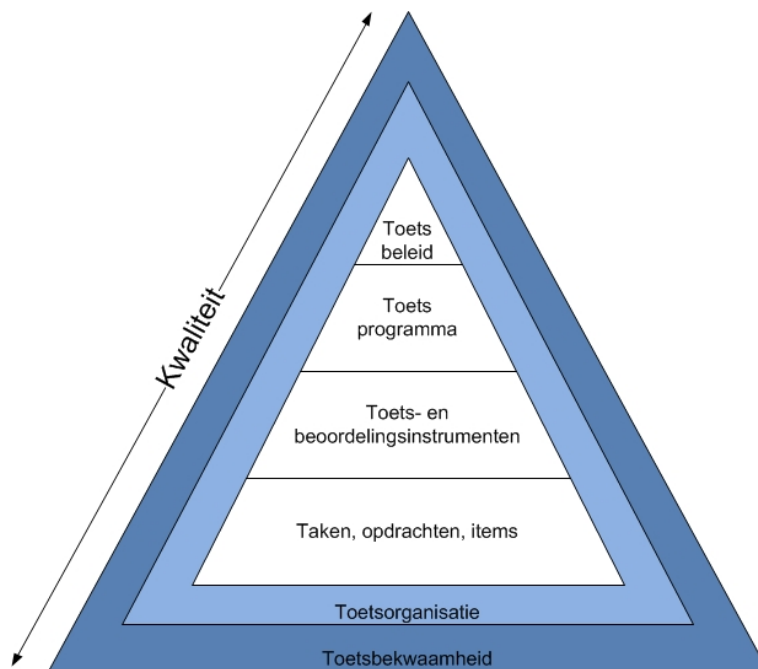
Toetskwaliteit is van groot belang omdat toetsen worden gebruikt om verantwoorde beslissingen te nemen over studenten. Toetsen vormt daarmee de basis voor de borging van de kwaliteit van het HBO. In deze paragraaf komen verschillende aspecten van toetskwaliteit aan bod.

Leveren en borgen van toetskwaliteit

Belangrijk in onze kijk op toetskwaliteit is dat er een duidelijk onderscheid gemaakt wordt tussen het *leveren* en het *borgen* van toetskwaliteit. Het leveren van toetskwaliteit is de verantwoordelijkheid van de opleidingsmanager. In het *HU toetskader*, met daarin de kaders voor toetsen (hoofdstuk 3), is aangegeven wat (minimaal) geleverd moet worden en wanneer dat goed is. Het borgen van toetskwaliteit is de verantwoordelijkheid van de examencommissie. De rollen, taken en verantwoordelijkheden die horen bij leveren en borgen, en de benodigde samenwerking tussen de opleidingsmanager en de examencommissie, worden uitgewerkt in het *HU toetskader* in het hoofdstuk over de organisatorische inbedding (hoofdstuk 4).

Verskillende niveaus van toetskwaliteit

De toetskwaliteit binnen de HU is *state of the art* en gebaseerd op actueel en relevant onderzoek (*evidence informed*). De *kwaliteitspiramide van eigentijds toetsen en beoordelen*¹⁵ (figuur 2.3) maakt inzichtelijk welke aspecten bij toetskwaliteit een rol spelen.

Figuur 2.3: De kwaliteitspiramide van eigentijds toetsen en beoordelen

In de kwaliteitspiramide wordt de toetskwaliteit vertaald naar zes niveaus: kwaliteit van toetsten, toetsen, toetsprogramma, toetsbeleid, toetsorganisatie en toetsbekwaamheid. De zijde-

¹⁵ Joosten-ten Brinke (2011); Sluismans et al. (2012).

lingse pijl geeft aan dat de toetskwaliteit wordt bepaald door een goed samenspel van alle piramidelagen. Dit betekent dat de toetskwaliteit als geheel wordt bepaald door kwaliteit op alle lagen, en dat de toetskwaliteit als geheel zo sterk is als de zwakste schakel. In hoofdstuk 3 van het *HU toetskader* worden de kwaliteitseisen per niveau nader uitgewerkt.

Toetskwaliteit en leerwegaafhankelijk toetsen

Leerwegaafhankelijk toetsen stelt specifieke eisen aan de toetskwaliteit. Studenten hebben bij leerwegaafhankelijk toetsen de mogelijkheid om op basis van hun persoonlijke leerweg een toets te maken en aan te tonen dat ze de leeruitkomsten beheersen. Hierbij is het essentieel dat vooraf exact duidelijk is wat wordt getoetst en op welk niveau. Dit vereist goed geformuleerde leeruitkomsten, heldere criteria en duidelijke beoordelingsprocedures. Het vraagt ook om een goede en flexibele toetsorganisatie met bijvoorbeeld meerdere toetsmomenten en toetsvormen, maar ook met een informatievoorziening rondom toetsen die onafhankelijk van de leerweg is ingericht. En door het scheiden van begeleiden en beoordelen bij leerwegaafhankelijk toetsen worden extra eisen gesteld aan de toetsbekwaamheid van examinatoren.

Eisen van externe toezichthouders aan toetskwaliteit

De belangrijkste externe toezichthouders voor het HBO zijn de NVAO en de Inspectie van het Onderwijs.

Zoals in paragraaf 2.1 al is aangegeven zijn in het kader van deze notitie de standaarden 3 en 4 van het NVAO kader¹⁶ relevant. In het strategisch plan *Hogeschool Utrecht in 2020 (2014)* is de ambitie geformuleerd dat we bij accreditaties streven naar het eindoordeel 'goed' of 'excellent' op de schaal onvoldoende, voldoende, goed en excellent.

Om een voldoende te scoren op standaard 3 moet er een opleidingsbreed, transparant en coherent toetsbeleid zijn. Voor een score 'goed' is hieraan toegevoegd *dat dit toetsbeleid andere opleidingen ten voorbeeld strekt.*

Bij standaard 4 moeten voor een voldoende score de beoogde eindkwalificaties worden gerealiseerd. De opleiding komt voor een 'goed' in aanmerking als *de gerealiseerde eindkwalificaties zich vertalen in producten die systematisch bovengemiddeld zijn.*

Het landelijke kader voor de externe validering van de examinering in het HBO wordt gevormd door de aanbevelingen in het rapport *Vreemde ogen dwingen (2012)*. In het *HU toetskader* (hoofdstuk 3 en paragraaf 5.1) wordt uitgewerkt wat dit betekent voor het toetsbeleid.

Toetskwaliteit en kostenbeheersing

De eisen die gesteld worden aan toetskwaliteit vragen om een voortdurende afweging. Enerzijds willen we dat er geen enkele twijfel is over de kwaliteit, immers, het is onze garantie dat we professionals met de juiste kwalificaties op het juiste niveau afleveren. De eisen die aan toetskwaliteit gesteld worden zijn dus hoog. Anderzijds hangt aan het leveren en borgen van toetskwaliteit een prijskaartje in termen van tijd en geld. Het is dus voortdurend afwegen en keuzes maken. In het *HU toetskader* (hoofdstuk 3) wordt bij de formulering van de HU kaders voor toetsen - en de keuzes die daarbij horen - steeds naar de balans gezocht tussen de toetskwaliteit enerzijds en de kostenbeheersing anderzijds. Dit betekent dat bij elke keuze een inschatting wordt gemaakt van de minimale eisen aan de toetskwaliteit, de kosten die aan de keuze verbonden zijn, en welke risico's wel en niet acceptabel zijn.

Bij de ontwikkeling van het toetsbeleid en het toetsprogramma is het aan de verschillende onderwijsorganisatieonderdelen om keuzes te maken en de balans te vinden tussen toetskwaliteit

¹⁶ Beperkte Opleidingsbeoordeling

en kostenbeheersing. Bijvoorbeeld door keuzes te maken in het aantal toetsen en/of in de toetsvormen (zie ook paragraaf 3.2 van het *HU toetskader*). En door slim organiseren, bijvoorbeeld nadenken over de grootte van onderwijseenheden¹⁷.

2.6 Uitgangspunten voor digitaal leerwegaafhankelijk toetsen

De visie op digitaal leerwegaafhankelijk toetsen binnen de HU is in de periode januari – augustus 2015 opgeleverd door de projectgroep digitaal toetsen, als onderdeel van het HU programma Onderwijsinnovatie¹⁸.

Een van de deelopdrachten van de projectgroep was: *Ontwikkel en beschrijf aansluitend op de HU Onderwijsvisie een visie op digitaal toetsen. Deze dient gericht te zijn op de brede(re) invoering van leerwegaafhankelijke summatieve toetsing (LOT) alsmede formatief digitaal toetsen in relatie tot blended learning.* Het resultaat van deze deelopdracht is hieronder weergegeven.

Bijdrage van digitaal toetsen aan het realiseren van de HU visie op onderwijs

Digitaal toetsen levert als volgt een bijdrage aan de verschillende kernelementen van de HU Onderwijsvisie:

1. Didactiek en Ontwikkeling richting gepersonaliseerd leren:
 - Toenemende aandacht voor formatieve toetsing: digitaal toetsen biedt de mogelijkheid dit “op afstand” te doen, binnen de blended leeromgeving. Feedback kan daarbij geautomatiseerd, inhoudelijk en vrijwel direct worden gegeven.
 - Digitaal toetsen biedt de mogelijk tot tijd- en plaatsafhankelijk toetsen (formatief en summatief) en ondersteunt daarmee LOT.
 - Digitaal toetsen brengt vormen binnen handbereik die dat eerst niet waren.
 - Er ontstaat een grotere variatie /meer keuze in (geavanceerde) vraagtypen in geval van conceptuele toetsen
 - Er ontstaat een grotere variatie in gebruik van media in geval van vaardigheids- en producttoetsen, die daarmee een meer authentiek karakter krijgen (denk aan inzet van audio- en filmopnames van praktijksituaties van de student als onderdeel van een producttoets)
2. Blijvende sterke focus op kwaliteit die ook extern te verantwoorden is. Digitaal toetsen draagt daaraan o.a. bij door:
 - Bevordering samenwerking: meer / vreemde ogen bij gehele toetscyclus (ontwerp én beoordeling).
 - Mogelijkheden voor toets analyse en learning analytics in brede zin
 - Toename transparantie en efficiency toetsproces, waaronder digitale archivering
3. Beroepsgerichtheid / co-creatie: grotere behoefte aan meer authentiek en praktijkgericht toetsen. Digitaal toetsen draagt daar aan bij door inzet van multimedia:
 - Door docenten bij itemontwerp in digitale toetsbanken (hierin kunnen praktijksituaties levensecht worden ingebracht in de toets d.m.v. foto, film, geluid). Dit zal vanwege de investeringskosten (tijd) vooral van toepassing zijn binnen opleidingen waar de student-volumes hoog zijn of waar met partners buiten de Hogeschool kan worden samengewerkt bij het ontwikkelen van toetsitems.
 - Door studenten bij aantonen vaardigheden / toepassing van kennis (in de vorm van “bewijslast” uit authentieke beroepssituaties), denk bijvoorbeeld aan gebruik van video/multimedia, gebruik van digitale feedback van praktijkbegeleiders etc.

¹⁷ Onderwijseenheden met een grotere omvang (15-30 EC) zorgen er voor dat leerwegaafhankelijk toetsen beter te organiseren is en minder kostbaar. Bovendien dragen grotere eenheden bij aan diepgang, samenhang, sociale binding en transparantie (Programma Onderwijsinnovatie (2013)). *Handreiking flexibel herontwerp*.

¹⁸ Programma Onderwijsinnovatie, Projectgroep digitaal toetsen (2015). *Visie op digitaal leerwegaafhankelijk toetsen binnen de HU*.

Digitaal leerwegaafhankelijk toetsen en onderwijsinnovatie

De HU visie op digitaal leerwegaafhankelijk toetsen is bedoeld om ontwikkelingen op het gebied van digitaal toetsen binnen de HU te ondersteunen in het bredere perspectief van onderwijsinnovatie.

Vanuit de innovatiedoelstellingen van de HU, waarbij o.a. gepersonaliseerd leren, co-creatie met de beroepspraktijk en extern te verantwoorden kwaliteit sturend zijn bij de ontwikkeling van het onderwijs, dient een systeem van leerwegaafhankelijke toetsen gestalte te krijgen waarbinnen toetsen *any time, any place, any device* kunnen worden afgenomen.

Het betreft dan zowel conceptuele toetsen als toetsen gericht op de hogere lagen in de piramide van Miller¹⁹ en zowel formatieve als summatieve toetsen. Het uitgangspunt is om uitgaande van gestelde leeruitkomsten summatief zo hoog mogelijk in de piramide van Miller te toetsen, waardoor een verschuiving zal plaatsvinden in de toetsvormen die gehanteerd worden: meer summatieve toetsen hoger in de piramide, minder summatieve toetsen lager in de piramide. Parallel aan deze ontwikkeling zal het aantal formatieve toetsen toenemen.

Ten aanzien van de conceptuele toetsen en vaardigheids- en producttoetsen heeft dat een aantal consequenties, die hieronder worden beschreven.

Conceptuele toetsen

De formatieve conceptuele toetsen worden zo ingericht dat de student rechtstreeks gerichte (en geautomatiseerde) feedback krijgt naar aanleiding van de resultaten, opdat duidelijk wordt waar de student staat ten opzichte van de voor de betreffende cursus vastgestelde leeruitkomsten²⁰. Het proces van formatieve toetsen en feedback is gekoppeld aan de digitale leeromgeving van de student. Deze formatieve toetsen kunnen *any time, any place* en *any device* plaats vinden. De summatieve conceptuele toetsen zullen worden afgenomen in (indien mogelijk) één HU-breed toetssoftware systeem op een beveiligde (virtuele en fysieke) toetsplek. Toetsen kunnen door een student worden gedaan op het moment dat deze er klaar voor is om het betreffende onderdeel summatief af te ronden. Het aantal momenten in het jaar dat een student een summatieve conceptuele toets kan doen dient ruimer te zijn (niet *any*, wel *many*) dan in de huidige situatie het geval is. Dat vraagt om een flexibel in te richten toetsorganisatie. Dat wordt o.a. mogelijk gemaakt door gebruikmaking van grotere toetsitembanken (in geval van opleidingen met grote studentaantallen of landelijke samenwerking met andere hogescholen) waaruit de toetsen gegenereerd worden. In veel andere gevallen (kleinere opleidingen) zal het gaan om het ontwerpen van meerdere aparte toetsen omdat het ontwikkelen van een itembank dan niet rendabel is.

Vaardigheids- en producttoetsen

Formatieve vaardigheids- en producttoetsen zijn zo ingericht dat studenten op basis van authentiek materiaal feedback krijgen op hun prestatie en op basis daarvan zicht krijgen op nog te ondernemen leeractiviteiten. Deze feedback zal in toenemende mate afkomstig zijn vanuit de *peer-group* (medestudenten) of een 360 graden karakter hebben (werkveldbegeleider, *peer-group*, *self*, "klant") middels digitale e-feedback. De feedback zelf zal multimediaal van aard zijn (gesproken woord, tekst, film). De formatieve toetsvoorziening zal onderdeel uitmaken de digitale leeromgeving van de student.

Summatieve vaardigheids- en producttoetsen dienen zo te worden ingericht dat studenten multimediaal "bewijs" aanleveren dat authentiek van aard is en afkomstig uit beroepssituaties. Het volledige toetsproces²¹ is daarbij gedigitaliseerd (incl. beoordeling, plagiaat- en fraudescanning, archivering).

¹⁹ Zie ook de toelichting bij de piramide van Miller in het *HU Toetskader*, paragraaf 3.2.

²⁰ In de effectrapportage van het project "Digitaal toetsen, kansen voor het hoger onderwijs, Surf 2014 wordt een positioneel verband geconstateerd tussen formatief digitaal toetsen en studiesucces

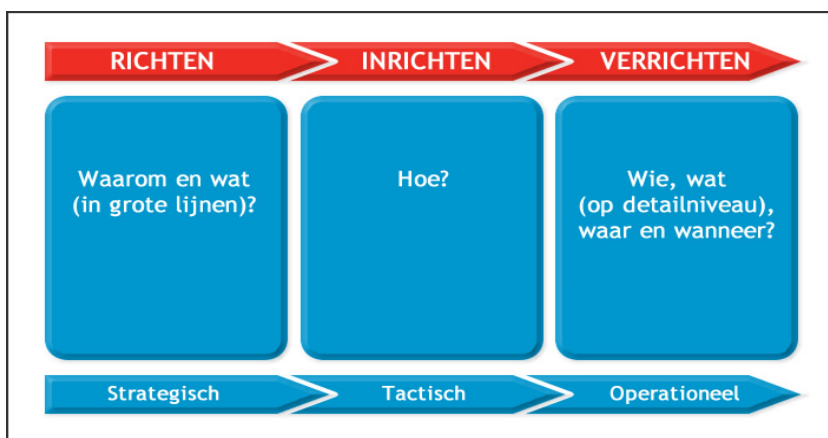
²¹ Toetscyclus, zie *HU Toetskader*, figuur 3.3.

Deze uitgangspunten voor digitaal leerwegaafhankelijk toetsen vragen om een omgeving waarin enerzijds de mogelijkheid bestaat om conceptuele toetsen af te nemen in een flexibele context (*any time, any place, any device*), anderzijds om een omgeving die het werken met authentieke (multimediale) producttoetsen maximaal faciliteert. En waarbij er één digitale omgeving is waarin studenten hun toets inleveren, docenten deze al dan niet gezamenlijk beoordelen, en van waaruit materialen digitaal gearchiveerd kunnen worden. Het herontwerp van het onderwijs zal waar het gaat om (digitale) toetsing gericht dienen te zijn op bovenstaande uitgangspunten, ondersteund door support, scholing van docenten etc.

3 Uitwerking in HU kaders voor toetsen

In dit hoofdstuk worden de uitgangspunten(hoofdstuk 2) uitgewerkt naar HU kaders voor toetsen. Met andere woorden: we beschrijven in dit hoofdstuk vanuit welke kaders het toetsen binnen de HU wordt vormgegeven. We onderscheiden daarbij het strategische, het tactische en het operationele niveau (zie figuur 3.1).

De HU kaders voor toetsen betreffen het strategische beleidsniveau en gaan over het *waarom* en *wat* (in grote lijnen). Het tactische (*hoe*) en operationele (*wie, wat* (op detailniveau), *waar* en *wanneer*) beleidsniveau worden door de betreffende onderwijsorganisatieonderdelen uitgewerkt in toetsbeleid. Het richten gebeurt op HU niveau, het inrichten en verrichten op het niveau van meerdere instituten, het instituut en de opleiding.

Figuur 3.1: Strategisch, tactisch en operationeel beleidsniveau

Elke paragraaf van hoofdstuk 3 begint met de HU kaders voor toetsen die zijn geformuleerd in de vorm van indicatoren. De indicatoren geven aan waar het toetsen (minimaal) aan moet voldoen. Het principe *apply or explain* is hierbij van toepassing. In de tekst daarna wordt een toelichting op de kaders gegeven. Daarbij wordt in ieder geval ingegaan op het waarom van de kaders. Soms worden ook voorbeelden gegeven en wordt verwezen naar relevante literatuur.

De HU kaders voor toetsen geven richting aan het inrichten van alle niveaus van *de kwaliteitspiramide van eigentijds toetsen en beoordelen* (figuur 2.3) en daarom wordt voor de opbouw van hoofdstuk 3 gebruik gemaakt van de verschillende niveaus in deze piramide:

- Ontwikkelen van *toetsbeleid* (paragraaf 3.1).
- Ontwikkelen van het *toetsprogramma* (paragraaf 3.2). Dit is een uitgebreide paragraaf omdat het toetsprogramma een centrale plaats inneemt bij de vertaling van beroepsbekwaamheid naar toetsen en de basis vormt voor het onderwijsprogramma en het examenprogramma (zie ook figuur 2.2). Ook worden bij het ontwikkelen van het toetsprogramma veel keuzes gemaakt en beslissingen genomen, die vervolgens sturend zijn voor het onderwijs en toetsen binnen de opleiding.
- Ontwikkelen van de toetsen (paragraaf 3.3). Hierin worden de twee niveaus 'toetsen' en 'toetstaken' samen uitgewerkt. Toetstaken kunnen zowel toetsvragen als toetsopdrachten zijn.
- Inrichten van het beoordelen (paragraaf 3.4). Dit is geen apart niveau in de piramide, maar wordt hier wel apart uitgewerkt.

- Inrichten van de *toetsorganisatie* (paragraaf 3.5). Hier wordt het strategische beleidsniveau uitgewerkt. In hoofdstuk 4 over de organisatorisch inbedding wordt het HU brede tactische beleidsniveau uitgewerkt: Hoe is de HU brede toetsorganisatie ingericht en hoe zijn de rollen, taken en verantwoordelijkheden verdeeld?
- Inrichten van de kwaliteitszorg rond toetsen (paragraaf 3.6). Dit gaat over de verschillende niveaus van de piramide heen. Het niveau '*toetsbekwaamheid*' wordt ook in deze paragraaf uitgewerkt.

Bij de uitwerking van HU kaders voor toetsen willen we recht doen aan zowel de doelstellingen van innovatief en flexibel toetsen (paragraaf 2.1) als aan de doelstellingen van betrouwbaar en gecontroleerd toetsen (paragraaf 2.5). Soms komen die doelstellingen niet helemaal met elkaar overeen. Daar waar nodig wordt naar de balans tussen beide gezocht en worden de keuzes gemaakt die daarbij horen. Dit komt tot uitdrukking in de formulering van de indicatoren aan het begin van elke paragraaf.

3.1 Ontwikkelen van toetsbeleid

HU kader voor toetsen

Indicatoren voor het ontwikkelen van toetsbeleid

- Voor elke opleiding van de HU is actueel toetsbeleid beschikbaar.
- Toetsbeleid wordt ontwikkeld in lijn met het HU toetskader (deze notitie).
- De onderwijsorganisatieonderdelen (meerdere instituten, het instituut en/of de opleiding) werken het inrichten en het verrichten van het toetsen (figuur 3.1) uit in toetsbeleid.
- Toetsbeleid van een lager aggregatieniveau past binnen het toetsbeleid van een hoger aggregatieniveau.
- In het toetsbeleid leggen de verschillende onderwijsorganisatieonderdelen vast welke keuzes zijn gemaakt ten aanzien van de uitwerking van de HU visie op onderwijs en de uitgangspunten voor formuleren van toetsbeleid, de kwaliteitseisen aan het toetsprogramma en aan het toetsen, en de facilitering van het toetsen in tijd, middelen en geld.
- Het toetsbeleid geeft richting aan, en houvast bij, het ontwikkelen van het toetsprogramma en het inrichten van de toetsorganisatie.

Toelichting

In het toetsbeleid leggen de verschillende onderwijsorganisatieonderdelen de afspraken en keuzes vast die zijn gemaakt over het leveren en borgen van de toetskwaliteit, over hoe toetsen bijdraagt aan het realiseren van de visie op onderwijs en over de facilitering van toetsen in tijd, middelen en geld. Het toetsbeleid vormt daarmee een samenhangend geheel van maatregelen en voorzieningen waarmee de toetskwaliteit en de visie op toetsen binnen een opleiding gerealiseerd kunnen worden.

Omdat de kwaliteitseisen rond toetsen in de afgelopen jaren zowel extern als intern zijn aangescherpt, het ontwikkelen van *state of the art* en *evidence informed* toetsbeleid gestimuleerd wordt, er landelijke afspraken zijn gemaakt over toetskwaliteit - zoals bijvoorbeeld de implementatie van de aanbevelingen uit het rapport *Vreemde Ogen Dwingen* - en uit het oogpunt van efficiëntie, heeft het de voorkeur om toetsbeleid op een zo hoog mogelijk aggregatieniveau te ontwikkelen. Dit toetsbeleid is het vertrekpunt voor de vertaling naar de context van de opleiding. Deze vertaling kan afhankelijk van de context van de opleiding (bijvoorbeeld voltijd of duaal) verschillen: de ene opleiding zal het toetsbeleid één op één kunnen overnemen, terwijl een andere opleiding het beleid nog nader moet specificeren.

Op basis van de keuzes en afspraken in het toetsbeleid kan het toetsprogramma ontwikkeld worden (paragraaf 3.2). Ook de inhoud, de vorm en de organisatie van toetsen zijn af te leiden van het toetsbeleid.

In bijlage 7.1 is een handreiking opgenomen voor de indeling van het toetsbeleid.

3.2 Ontwikkelen van het toetsprogramma

HU kader voor toetsen

Indicatoren voor het ontwikkelen van het toetsprogramma

- Voor elke opleiding is een beredeneerd toetsprogramma beschikbaar.
- Het toetsprogramma wordt ontwikkeld conform de keuzes en afspraken die zijn vastgelegd in het toetsbeleid (paragraaf 3.1).
- De inrichting van het toetsprogramma maakt leerwegonafhankelijk toetsen mogelijk²² (paragraaf 2.1)
- In het toetsprogramma worden bewuste keuzes gemaakt over de summatieve en de formatieve functie van toetsen.
- In het toetsprogramma worden alle toetsen met een summatieve functie in relatie tot elkaar en tot het gewenste eindniveau opgenomen.
- In het toetsprogramma is aangegeven welke toetsen behoren tot het afstudeerprogramma.
- Voor bacheloropleidingen is in het toetsprogramma aangegeven welke toetsen behoren tot de afstudeereenheid.
- In het toetsbeleid is beschreven hoe (met welke stappen en methoden) de opleiding de eindkwalificaties, via het toetsprogramma, vertaalt naar de toetsen. Dit is de nadere uitwerking van het uitkomstgericht ontwerpen volgens figuur 2.2.
- In het toetsbeleid is beschreven welke toetsvormen worden gehanteerd onderbouwd op basis van een taxonomie, zoals bijvoorbeeld Miller of Bloom.
- Bij het ontwerp van, en de keuzes bij, het toetsprogramma wordt rekening gehouden met factoren die de studeerbaarheid en het studiesucces beïnvloeden.
- Bij het ontwerp van, en de keuzes bij, het toetsprogramma wordt naar een balans gezocht tussen toetskwaliteit en kostenbeheersing.
- Voor het opstellen, evalueren, vaststellen, verbeteren en verantwoorden van de kwaliteit van het toetsprogramma maakt de opleiding gebruik van relevante en actuele kwaliteitscriteria.
- Het toetsprogramma wordt ter advisering voorgelegd aan de examencommissie. De opleidingsmanager stelt als verantwoordelijke het toetsprogramma vast.

Toelichting

Het toetsprogramma van een opleiding is het overzicht van de bewuste en beargumenteerde combinatie van toetsen, toetsfuncties en toetsvormen die een samenhangend beeld geven van de competenties of kerntaken van de opleiding, en daarmee van de eindkwalificaties (zie ook paragraaf 2.3). Het is de koppeling tussen wat je wilt bereiken met de opleiding en hoe je dat gaat toetsen.

Het toetsprogramma heeft drie functies:

1. *Zorgen voor een adequate dekking van alle eindkwalificaties.*
Voorwaarde hiervoor is dat de competenties (of kerntaken) duidelijk zijn beschreven en geoperationaliseerd, zodat voor alle betrokkenen helder is wat wordt getoetst: de hele competentie, delen (dimensies) van een competentie, of meerdere competenties. Voor een adequate dekking van alle eindkwalificaties is het van belang om na te gaan (i) op welke (delen

²² Programma Onderwijsinnovatie, Expertteam toetsen (2015). *Leerwegonafhankelijk toetsen in de context van gepersonaliseerd leren.*

- van) competenties de toetsen gericht zijn, (ii) of de toetsen gezamenlijk alle competenties dekken en (iii) of de toetsen elkaar aanvullen op inhoud en vorm.
2. *Zorgen voor een betrouwbare beoordeling door een combinatie van toetsen.*
Omdat competenties (of kerntaken) complex zijn is het onmogelijk om met één toets te beoordelen of de competentie wordt beheerst. Voor een betrouwbare beoordeling zijn meerdere en verschillende bewijzen nodig. Van belang is dat niet alleen elke toets valide en betrouwbaar is, ook de combinatie van toetsen per competentie, moet valide en betrouwbaar zijn.
 3. *De mogelijkheid om het leren van studenten te bevorderen door de opleiding heen.*
Leerprocessen strekken zich meestal over een langere periode uit dan een onderwijsperiode van 10 weken. Het toetsprogramma biedt de mogelijkheid om daar waar nodig leerlijnen op te bouwen over de onderwijsperiodes heen. In het toetsprogramma worden ook bewust keuzes gemaakt over bijvoorbeeld de formatieve functie van toetsen, het aantal toetsen, de programmering, herkansingsmogelijkheden en compensatiemogelijkheden met als doel het leren van studenten te bevorderen.

Examenprogramma en afstudeerprogramma

Het examenprogramma van een opleiding of een opleidingsfase is gebaseerd op het toetsprogramma²³, en niet – zoals nog vaak het geval is – op het onderwijsprogramma (zie ook figuur 2.2). In het toetsprogramma is aangegeven welke toetsen behoren tot het propedeutisch examen, het bachelorexamen of het masterexamen.

Het afstudeerprogramma is dat deel van het toetsprogramma waarin de competenties of kerntaken op het eindniveau worden getoetst. Daarmee is het afstudeerprogramma relevant voor standaard 4 van het NVAO kader: het gerealiseerd eindniveau.

Voor bacheloropleidingen is de afstudeereenheid onderdeel van het afstudeerprogramma. De afstudeereenheid geeft een representatief beeld van het eindniveau en vormt het sluitstuk van de opleiding. In de Onderwijs en Examenregeling worden aan de afstudeereenheid specifieke eisen gesteld.

Formatieve en summatieve functie

In het toetsprogramma wordt de balans vastgelegd tussen *toetsen om te leren* en *toetsen van het leren*, ofwel de verhouding tussen de formatieve en summatieve functie van toetsen.

Uit de uitgangspunten bij formuleren van toetsbeleid (hoofdstuk 2) volgt dat toetsen met een formatieve functie een prominentere plaats krijgen in het onderwijs.

Bij het maken van keuzes over toetsen met een formatieve functie is het goed om voor ogen te houden dat ‘feedback’ een belangrijk element is dat deze functie van toetsen zo waardevol maakt²⁴. Er zijn drie hoofdprocessen te onderscheiden:

1. Feedup: naar welke einddoelen (opdracht, criteria) werkt de student toe?
2. Feedback: waar staat de student nu?
3. Feedforward: hoe kan de student voortgang (wat is de volgende stap) maken?

Verder is het belangrijk om na te denken over het gebruik van de formatieve en de summatieve functie van toetsen en hoe deze functies elkaar kunnen versterken ten dienste van het leren.

Toetsvormen

Voor het bepalen van een geschikte toetsvorm, die past bij de leeruitkomsten van de onderwijseenheid, is bijvoorbeeld de piramide van Miller²⁵ inzichtgevend.

²³ Programma Onderwijsinnovatie, Expertteam toetsen (2015). *Leerwegaafhankelijk toetsen in de context van gepersonaliseerd leren*.

²⁴ Hattie, J.A.C. (2009). *Visible Learning: A synthesis of 800+ meta-analyses on achievement*. London: Routledge.

²⁵ Er is voor dit model gekozen omdat de piramide van Miller geschikt is voor het meten van bekwaamheidsniveaus, en omdat het een veel gebruikt model is dat breed inzetbaar is.

De piramide van Miller (1990) onderscheidt vier niveaus (lagen) waarop het functioneren van een student kan worden beschreven en getoetst. Elk niveau vormt het fundament voor het bovenliggende niveau. Het toetsen van kennis speelt zich af in de onderste twee niveaus, het toetsen van vaardigheden en competenties in de bovenste twee. Hoe hoger in de piramide, hoe authenticer het leren en het toetsen is.

In ons onderwijs streven we een leersituatie na die zoveel mogelijk lijkt op de beroepssituatie. Om die reden streven we bij het toetsen steeds naar toetsen op een hoog niveau. Als daar aanleiding voor is kan altijd teruggerepen worden naar een lager niveau.

Met het ontwikkelen van gepersonaliseerd leren en leerwegaafhankelijk toetsen bepalen studenten in toenemende mate (deels) zelf hoe ze de vereiste leeruitkomsten aantonen. Ook daar bij geldt dat het type bewijslast past bij het overeenkomstige niveau (zie ook paragraaf 2.1).

Toetsen met een formatieve functie kunnen beschouwd worden als onderwijsactiviteiten. Daar zijn niet alleen de leeruitkomsten bepalend voor de toetsvorm, maar ook de rol van de toets in het leerproces van de student. Voor toetsen met een summatieve of formatieve functie kunnen de toetsvormen hetzelfde zijn, alleen de functies van de toetsen verschillen.

In het toetsbeleid zijn de toetsvormen die worden gehanteerd beschreven en is inzichtelijk gemaakt bij welke niveaus welke toetsvormen worden ingezet.

Toetsvormen die horen bij de bovenste niveaus zijn bijvoorbeeld productbeoordeling, portfolio-beoordeling, observatie van handelen, verslag, presentatie en criteriumgericht interview. Toetsen met gesloten en/of openvragen en casustoetsen passen bij de onderste lagen.

Studeerbaarheid en studiesucces²⁶

De opleiding maakt keuzes in het toetsprogramma die bij passen bij de opleiding. Hoe je programmeert is van invloed op de studeerbaarheid van de opleiding en het studiesucces van studenten. Enkele voorbeelden uit de literatuur, zoals herkansen, aantal en omvang van onderwijs-eenheden en compenseren, worden hier toegelicht.

Doorstroom en rendement worden bevorderd als voor elk regulier tentamen geldt dat slagen aantrekkelijker is dan zakken. De consequenties voor het niet halen van een toets moeten groot zijn. Met andere woorden: herkansen moet onaantrekkelijk gemaakt worden.

Een ander voorbeeld betreft het aantal en de omvang van de te behalen onderwijseenheden. Onderwijseenheden hebben binnen de HU een omvang van 5 EC of een veelvoud daarvan. In *Studiesucces bevorderen: het kan en is niet moeilijk* wordt een pleidooi gehouden voor grotere onderwijseenheden omdat, als het aantal te behalen studiepunten per onderwijseenheid hoog is, de student er meer belang bij heeft om de toets te behalen. Naast de omvang van de onderwijseenheden wordt het rendement ook beïnvloedt door het aantal en de spreiding van de toetsen. Een toetsprogramma dat bestaat uit een beperkt aantal grotere onderwijseenheden, en (dus) een beperkt aantal grotere toetsen, bevordert het rendement.

Binnen grotere onderwijseenheden is het ook beter mogelijk om tussen deelttoetsen te compenseren. Compenseren dient om de ruis in de meting van deelttoetsen te corrigeren. Omdat onderwijseenheden een samenhangend geheel van leeruitkomsten vormen heeft het compenseren tussen onderwijseenheden niet de voorkeur, tenzij onderwijseenheden bij elkaar weer een samenhangend geheel vormen.

Kostenbeheersing

De ontwikkeling van het toetsprogramma biedt mogelijkheden om keuzes te maken en een balans te vinden tussen toetskwaliteit en kostenbeheersing. Bijvoorbeeld door het ontwerpen en

²⁶ Cohen-Schotanus, J. (2012). *De invloed van het toetsprogramma op studiedoorstroom en studierendement*. In: Van Berkel, H., Jansen, E., Bax, A. (2012). *Studiesucces bevorderen; het kan en is niet moeilijk, Bewezen rendementsverbeteringen in het hoger onderwijs*. Boom Lemma uitgeverij, Den Haag, hoofdstuk 5.

ontwikkelen van grotere onderwijseenheden met minder summatieve toetsen. Een beperkt aantal toetsen met een summatieve functie maakt het mogelijk om de capaciteit te bundelen en zo te investeren in de toetskwaliteit van deze toetsen.

Er zijn ook keuzes te maken in waar en wanneer welke toetsvormen worden ingezet en hoe dit past in het gehele toetsprogramma. Een duurdere toetsvorm²⁷ kan daarmee bijvoorbeeld gecompenseerd worden door een goedkopere toetsvorm.

Verder dragen uiteraard alle keuzes die het aantal herkansingen terugdringen bij aan de kostenbeheersing (zie *studeerbaarheid en studiesucces*).

Kwaliteit van het toetsprogramma

Om de kwaliteit van het toetsprogramma vast te stellen maakt de opleiding gebruik van relevante kwaliteitscriteria of standaarden.

Bijvoorbeeld de *Kwaliteitscategorieën en kwaliteitscriteria voor toetsprogramma's*²⁸ (zie bijlage 7.2 A). De kwaliteit van toetsprogramma's wordt hierbij in vier kwaliteitscategorieën verdeeld: validiteit, betrouwbaarheid, functies en condities. Elke kwaliteitscategorie is uitgewerkt in kwaliteitscriteria.

- Validiteit: meet het toetsprogramma wat het beoogt te meten? Criteria: operationalisatie, dekking, complexiteit en vorm.
- Betrouwbaarheid: zijn de uitslagen van het toetsprogramma herhaalbaar? Criteria: vergelijkbaarheid en triangulatie.
- Functies: is het toetsprogramma zo samengesteld dat het voldoet aan de doelen die ermee worden nagestreefd? Criteria: selectie, leereffect en onderwijs-effect.
- Condities: voldoet het toetsprogramma aan een aantal randvoorwaarden? Criteria: transparantie, oordeelkundigheid en organisatie.

Het afstudeerprogramma maakt onderdeel uit van het toetsprogramma. De opleiding kan het *protocol Afstuderer*²⁹ (zie bijlage 7.2 B) gebruiken om de kwaliteit van het afstudeerprogramma te evalueren, te verbeteren en te verantwoorden.

3.3 Ontwikkelen van de toetsen

HU kader voor toetsen

Indicatoren voor het ontwikkelen van de toetsen

- Bij het (ontwikkelen van de) toetsen wordt de toetscyclus (figuur 3.3) systematisch doorlopen.
- Voor alle toetsen met een summatieve functie is een toetsmatrijs beschikbaar.
- Toetsen met een summatieve functie zijn gebaseerd op de leeruitkomsten (vast). Onderwijsactiviteiten (flexibel) maken geen onderdeel uit van toetsen met een summatieve functie (zie ook figuur 2.2).
- Bij het construeren van toetsen wordt niet alleen aandacht besteed aan de toets zelf, maar ook aan de documenten die daarbij (kunnen) horen.

²⁷ Door anders en slim organiseren kunnen duurdere toetsvormen ook goedkoper worden gemaakt. Een voorbeeld hiervan is het werken met stations waarlangs studenten rouleren bij de toetsvorm 'observatie van handelen' van de bachelor opleidingen Medische hulpverlening en Fysiotherapie.

²⁸ Baartman, L.K.J., Kloppenburg, R., Prins, F.J. (2013). *Kwaliteit van toetsprogramma's*. In: H. van Berkel, A. Bax, D. Joosten-ten Brinke (Red.) (2013). *Toetsen in het Hoger Onderwijs*. Bohn, Stafleu van Loghum, Houten, 51-62.

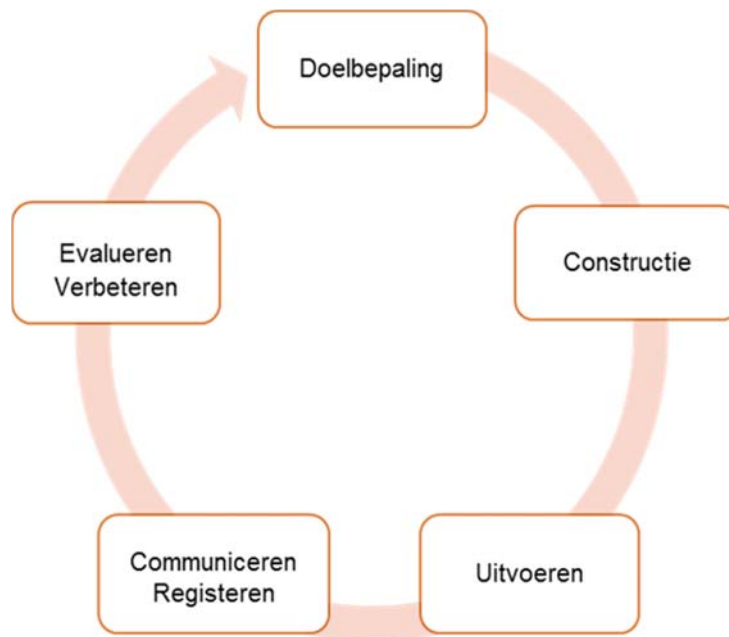
²⁹ Expertgroep Protocol (2014). *Beoordelen is mensenwerk, Deel 2: Protocol Verbeteren en Verantwoorden van Afstuderer in het hbo*. Vereniging Hogescholen. Tussen het schrijven van deze notitie en de definitieve vaststelling daarvan is een nieuwe versie van het protocol Afstuderer beschikbaar gekomen: *Protocol Verbeteren en Verantwoorden van Afstuderer in het hbo 2.0* (2017). In plaats van '12 vragen' is het protocol hierin uitgewerkt als een conceptueel model met 8 hulpvragen.

- Voor elke toets met een summatieve functie wordt de cesuur zorgvuldig en vooraf vastgesteld door een team van docenten, op een wijze die goed uit te leggen en daardoor verdedigbaar is.
- Professionals uit de beroepspraktijk worden betrokken bij het ontwikkelen van de toetsen (leveren input).
- Bij het doorlopen van de toetscyclus past het docententeam het vierogenprincipe toe. De (tussen)producten worden door docenten gezamenlijk ontwikkeld en vastgesteld.
- Voor het evalueren, vaststellen en verbeteren van de kwaliteit van de toetsen, de toetsvragen en de toetsopdrachten maakt de opleiding gebruik van relevante en actuele kwaliteitscriteria. De kwaliteitscriteria zijn geoperationaliseerd in het toetsbeleid.

Toelichting

Het ontwikkelen van de toetsen die zijn vastgelegd in het toetsprogramma gebeurt volgens de toetscyclus. Door de stappen van de toetscyclus systematisch te doorlopen kunnen we toetskwaliteit realiseren.

We gebruiken hiervoor de toetscyclus van het Expertisecentrum docent HBO (figuur 3.3) die ontwikkeld is in het kader van het BKE opleidings- en certificeringstraject³⁰. Deze toetscyclus is gebaseerd op de toetscyclus uit het rapport BKE/SKE van de Expertgroep BKE/SKE in opdracht van de Vereniging Hogescholen (2013).

Figuur 3.3: Toetscyclus Expertisecentrum docent HBO (gebaseerd op Expertgroep BKE/SKE, 2013)

De HU toetscyclus bestaat uit vijf stappen:

- **Doelbepaling:** Deze stap gaat over het ontwerpen van een toets. In deze stap worden het doel van de toets, de toetsfunctie, de toetsvorm en de toetsinhoud beschreven. Dit is vastgelegd in het toetsbeleid en het toetsprogramma. Zie hiervoor paragraaf 3.1 en 3.2. In deze

³⁰ Basis Kwalificatie Examinering. Expertisecentrum docent HBO (2015). *Expertisecentrum docent HBO: Handleiding BKE dossier*.

stap worden, op basis van de te toetsen competenties of kerntaken en het toetsprogramma, de leeruitkomsten zo geformuleerd dat ze een goede basis vormen om de toets te construeren.

- *Constructie:* Deze stap gaat over toetsconstructie en is het onderwerp van deze paragraaf (3.3). De deelstappen hierin zijn
 - het opstellen van een toetsmatrijs,
 - het construeren van toetsvragen en toetsopdrachten,
 - het construeren van de toets (inclusief instructies en antwoordmodel of beoordelingsformulier),
 - en het vaststellen van de cesuur.
- *Uitvoeren:* Hieronder vallen het afnemen van de toets en het beoordelen. Deze stappen komen aan bod in paragraaf 3.4 en 3.5 over respectievelijk het inrichten van het beoordelen en het inrichten van de toetsorganisatie.
- *Communiceren en Registreren:* Deze stap omvat het geven en bespreken van de feedback naar aanleiding van de toetsresultaten, en het bekendmaken en registreren van de toetsresultaten. Het geven en bespreken van feedback wordt uitgewerkt in de paragraaf over het inrichten van het beoordelen (3.4). Het bekendmaken van toetsresultaten wordt besproken in paragraaf 3.6 over het inrichten van de kwaliteitszorg rond toetsen. En de resultaatverwerking en cijferregistratie komen aan bod bij het inrichten van de toetsorganisatie (3.5).
- *Evalueren en Verbeteren:* Dit betreft het analyseren van de toets, het interpreteren van de analysegegevens en het op basis daarvan nemen van beslissingen. Bijvoorbeeld over het bijstellen van de cesuur. Deze stap gaat ook over het evalueren alle stappen in de toetscyclus en het doen van voorstellen voor verbetering. Dit wordt uitgewerkt in paragraaf 3.6 over het inrichten van de kwaliteitszorg rond toetsen.

Toetsconstructie

De tweede stap in de HU toetscyclus (figuur 3.3) gaat over de constructie van toetsen. Zoals hierboven is aangegeven bestaat deze stap uit verschillende deelstappen.

Toetsconstructie begint met het opstellen van toetsmatrijzen. Toetsmatrijzen zijn een blauwdruk van de toets waarin de belangrijkste kenmerken van een toets zijn vastgelegd:

- de leeruitkomsten die de basis vormen voor de toets;
- het gedragsniveau waarop de leeruitkomsten moeten worden uitgewerkt in de toets;
- per leeruitkomst het aantal vragen in de toets of - bij toetsen die opgebouwd zijn uit opdrachten - per leeruitkomst het percentage in het geheel van de beoordeling.

Toetsmatrijzen geven zo een beeld van hoe de leeruitkomsten worden verdeeld over de inhoud van de toets en daarmee een beeld van de validiteit van de toets. Een leeruitkomst is een concrete en eenduidige beschrijving van het gedrag dat een student moet laten zien om aan te tonen dat de beoogde competentie of kerntaak op het juiste niveau is behaald. Om leeruitkomsten te classificeren in niveaus van toenemende complexiteit wordt gebruik gemaakt van een passende taxonomie. Voor alle toetsen met een summatieve functie is een toetsmatrijs beschikbaar.

Omdat toetsen in beginsel leerwegaafhankelijk zijn moet bij de constructie van toetsen rekening worden gehouden met de ontwerpeisen voor leerwegaafhankelijk toetsen. Bij leerwegaafhankelijk toetsen liggen de leeruitkomsten vast en kan de weg daar naar toe, de leerweg, verschillen. Dit betekent voor het ontwikkelen van de toetsen dat de leeruitkomsten leidend zijn en niet de leerweg (zie ook figuur 2.2). Toetsen met een summatieve functie worden ontwikkeld op

basis van de beoogde leeruitkomsten en niet op basis van wat tijdens de leerweg aan bod is geweest. Onderwijsactiviteiten maken geen onderdeel uit van toetsen met een summatieve functie³¹.

Bij het construeren van toetsvragen en toetsopdrachten is zowel de kwaliteit van de toetsvragen of toetsopdrachten zelf, als het proces om te komen tot goede toetsvragen of toetsopdrachten van belang voor het realiseren van toetskwaliteit. Over het construeren van toetsvragen en toetsopdrachten is veel literatuur beschikbaar. Bijvoorbeeld de literatuurbronnen in het opleidingstraject BKE van het Expertisecentrum docent HBO.

Toetsvragen en toetsopdrachten zijn zoveel mogelijk ontleend aan de beroepspraktijk (paragraaf 2.1). Professionals uit de beroepspraktijk kunnen hierbij betrokken worden door authentieke voorbeelden aan te leveren.

Op basis van de toetsmatrijs kan met de toetsvragen of toetsopdrachten de toets worden samengesteld. Het is van belang dat niet alleen aandacht wordt besteed aan de toets zelf, maar ook aan documenten die daarbij (kunnen) horen, zoals:

- een instructie voor studenten;
- een overzicht van de benodigde materialen;
- een beoordelingsmodel (beoordelingscriteria, beoordelingsschaal, beoordelingsformulier, rubric) bij opdrachten;
- een instructie voor beoordelaars bij opdrachten;
- een scorings-/normeringsvoorschrift;
- een antwoordmodel voor toetsen met open vragen;
- een sleutel voor toetsen met gesloten vragen;
- en de cesuur (zak-/slaaggrens).

Voor elke toets met een summatieve functie wordt de cesuur – de grens tussen zakken en slagen – vastgesteld. Het vaststellen van de cesuur heeft directe consequenties voor het terecht of onterecht zakken of slagen van studenten. Het vaststellen van een goede cesuur is dus van groot belang. Een goede cesuur is een cesuur die goed is uit te leggen en daardoor verdedigbaar is. Daarom moet er tijd besteed worden aan het zorgvuldig en vooraf vaststellen van de cesuur door een team van docenten. Het beste is - maar ook arbeidsintensief - om dit op een methodische manier te doen. Een absolute cesuur kan, als de resultaten daartoe aanleiding geven, achteraf worden bijgesteld. Een eventuele bijstelling van de cesuur moet door de examencommissie worden beoordeeld en goedgekeurd. De procedure hiervoor is beschreven in het toetsbeleid (zie ook paragraaf 3.6).

Bij het ontwikkelen van toetsen met een formatieve functie wordt de feedback bij voorkeur meewontwikkeld. Bij toetsen met een formatieve functie die digitaal worden afgenomen kan de feedback direct digitaal gegeven worden. Met name bij online leren is dit een waardevolle toepassing.

Kwaliteitseisen aan toetsen

Volgens de uitgangspunten bij formuleren van toetsbeleid (hoofdstuk 2) is de verantwoordelijkheid voor toetsen belegd bij docententeams. Het docententeam past het vierogenprincipe toe bij het doorlopen van de toetscyclus. Toetsmatrijzen, toetsvragen, toetsopdrachten, toetsen en bijbehorende documenten, en de cesuur worden door docenten gezamenlijk ontwikkeld en vastgesteld.

³¹ Programma Onderwijsinnovatie, Expertteam toetsen (2015). *Leerwegaafhankelijk toetsen in de context van gepersonaliseerd leren, Ontwerpeisen voor leerwegaafhankelijk toetsen. 2.2.*

Het toetsen binnen de HU is *state of the art* en bij het ontwikkelen van de toetsen wordt gebruik gemaakt van bewezen methoden, modellen en (kwaliteits)standaarden (paragraaf 2.1, *evidence informed*). Een voorbeeld hiervan is het systematisch doorlopen van de toetscyclus.

Toetsen, toetsvragen en toetsopdrachten voldoen aan relevante en actuele kwaliteitscriteria. De basiscriteria voor toetsen zijn validiteit en betrouwbaarheid. Een toets is valide als de toets meet wat beoogt wordt te meten. En een toets is betrouwbaar als de resultaten op de toets een afspiegeling zijn van de daadwerkelijke capaciteiten van een student. In *Kwaliteit van toetsing onder de loep, Kwaliteit van toetsing geoperationaliseerd* (2015) worden overzichten gegeven van de kwaliteitscriteria in de literatuur voor toetsen, toetsvragen en toetsopdrachten (zie bijlage 7.2 C en D).

Het Expertisecentrum docent HBO heeft voor het BKE opleidingstraject checklists ontwikkeld met kwaliteitsindicatoren voor verschillende toetsvormen, gebaseerd op de kwaliteitscategorieën van bijlage 7.2 A (toetsprogramma's). Dit is gedaan om zoveel mogelijk dezelfde taal te spreken op zowel het niveau van het toetsprogramma, als op het niveau van de toetsen.

De kwaliteitscriteria dienen te worden geoperationaliseerd: met welke afspraken en maatregelen worden de kwaliteitseisen aan toetsen binnen de opleiding gerealiseerd? De geoperationaliseerde kwaliteitscriteria zijn vastgelegd in het toetsbeleid³².

3.4 Inrichten van het beoordelen

HU kader voor toetsen

Indicatoren voor het inrichten van het beoordelen

- Ten behoeve van gezamenlijke normvinding worden er regelmatig kalibreersessies georganiseerd.
- In het toetsbeleid is voor elke opleiding, op basis van onderbouwde keuzes, uitgewerkt hoe het inzetten van een tweede beoordelaar wordt toegepast.
- Beroepsopdrachten die deel uit maken van de afstudeereenheid (Ba) of de afstudeerfase (Ma) worden altijd door twee examinatoren beoordeeld.
- In het toetsbeleid is voor elke opleiding uitgewerkt hoe invulling wordt gegeven aan 'vreemde ogen' bij het (toetsen en) beoordelen.
- Docenten ontwikkelen gezamenlijk de beoordelingsmodellen met beoordelingscriteria, beoordelingsschalen en beslissingsprocedures, en stellen deze gezamenlijk vast.
- Studenten ontvangen voor toetsen met een summatieve functie altijd een individuele beoordeling.
- Studenten ontvangen en/of geven bij elke toets feedback. De vorm van de feedback, en de rol van de student daarbij, is opgenomen in de beschrijving van de toets.
- Studenten worden betrokken bij het toetsen door het inzetten van formatieve activiteiten.
- Het beoordelen van toetsen voldoet aan relevante en actuele kwaliteitscriteria.

Toelichting

Beoordelen is een deelstap in de stap *Uitvoeren* van de toetscyclus (figuur 3.3). In deze paragraaf wordt ook het geven en bespreken van feedback uitgewerkt dat onderdeel uitmaakt van de stap *Communiceren en Registreren* van de toetscyclus.

Beoordelen van beroepsbekwaamheid

In de uitgangspunten bij formuleren van toetsbeleid (paragraaf 2.4) is beschreven dat het beoordelen van beroepsbekwaamheid in het beroepsonderwijs zoveel mogelijk plaatsvindt aan de hand van beroepsproducten. Hoe hoger het niveau in de piramide van Miller (figuur 3.2) is

³² Zie voor een uitgewerkt voorbeeld: FNT werkgroep toetsbeleid (2013). *FNT beleid voor toetsen, Hoofdstuk 4: Kwaliteitseisen aan toetsen*.

waarop wordt getoetst, hoe moeilijker het wordt om objectief te beoordelen. De beoordeling van beroepsopdrachten berust voor een belangrijk deel op de interpretaties van de beoordelaars. De rol en bekwaamheid van de beoordelaars is daarom essentieel bij het beoordelen van beroepsbekwaamheid.

De betrouwbaarheid van het beoordelen wordt versterkt door:

- het kwalificeren van examinatoren;
- het regelmatig organiseren van kalibreersessies;
- het inzetten van een tweede beoordelaar;
- het toelaten van vreemde ogen;
- de verantwoordelijkheid voor toetsen en beoordelen te beleggen bij docententeams;
- en het scheiden van begeleiden en beoordelen.

Binnen het HBO is de basis- en seniorkwalificatie examinering (BKE/SKE) de standaard voor de kwalificering van examinatoren³³. Het Expertisecentrum docent HBO verzorgt als interne opleider de opleidings- en certificeringstrajecten BKE en SKE voor HU docenten³⁴ (zie ook paragraaf 3.6).

Omdat de beoordeling van beroepsopdrachten voor een belangrijk deel berust op de interpretaties van de beoordelaars is het van belang om te werken aan gezamenlijke normvinding. Dit kan bijvoorbeeld door regelmatig kalibreersessies te organiseren. In het adviesrapport van de Expertgroep protocol, *Beoordelen is mensenwerk*, is hiervoor een handreiking opgenomen.

Beroepsopdrachten worden bij voorkeur beoordeeld door twee examinatoren. Minimaal één (van de twee) examiner(en) is bij voorkeur niet betrokken (geweest) bij de begeleiding van de student en het uitvoeren van de beroepsopdracht. Professionals uit de beroepspraktijk (bijvoorbeeld de praktijkbegeleider) adviseren waar mogelijk de examiner(en) bij de beoordeling. Deze richtlijn, die vanuit het oogpunt van toetskwaliteit zeer gewenst is, kan zorgen voor een onevenredig beroep op de docentcapaciteit en piekbelasting. Het zoeken naar de balans tussen toetskwaliteit en kostenbeheersing is hier aan de orde.

Dit kan bijvoorbeeld door onderscheid te maken tussen vergankelijke en niet-vergankelijke toetsresultaten³⁵. Voorbeelden van toetsvormen met vergankelijke toetsresultaten zijn 'observatie van handelen', 'presentatie' en 'criteriumgericht interview'. Het toetsresultaat is een momentopname. Toetsen met vergankelijke toetsresultaten worden daarom bij voorkeur door twee examinatoren beoordeeld. Toetsvormen met niet-vergankelijke toetsresultaten zijn bijvoorbeeld 'productbeoordeling' en 'verslag'. De toetsresultaten kunnen, als daar aanleiding voor is, op een later tijdstip nog door een tweede examiner beoordeeld worden. Bij toetsen met niet-vergankelijke toetsresultaten kan daarom bijvoorbeeld steekproefsgewijs een tweede examiner worden ingezet. Ook bestaat de mogelijkheid om vergankelijke toetsresultaten, zoals een handeling of interview, op te nemen, en zo niet-vergankelijk te maken.

Beroepsopdrachten die deel uit maken van de afstudeereenheid (Ba) of de afstudeerfase (Ma) worden altijd door twee examinatoren beoordeeld³⁶.

In het toetsbeleid is voor elke opleiding, op basis van onderbouwde keuzes, uitgewerkt hoe het inzetten van een tweede beoordelaar wordt toegepast.

³³ Expertgroep BKE/SKE (2013). *Verantwoord toetsen en beslissen in het hoger beroepsonderwijs. Een voorstel voor een programma van eisen voor een basis- en seniorkwalificatie examinering (BKE/SKE)*. Vereniging Hogescholen.

³⁴ HU Diensten, Onderwijs, Onderzoek & Studentzaken (2014). *HU kader BKE*.

³⁵ Zie voor een uitgewerkt voorbeeld: FNT werkgroep toetsbeleid (2013). *FNT beleid voor toetsen*.

³⁶ Zie ook: Van Cijfer tot Diploma: *Infosheet Afstudeereenheid*.

Bij het beoordelen worden vreemde ogen toegelaten³⁷. Dit kan bij de daadwerkelijke beoordeling, maar bijvoorbeeld ook bij het opstellen en vaststellen van beoordelingscriteria en het houden van kalibreersessies. Vreemde ogen kunnen collega's van een andere opleiding of instelling zijn, professionals uit de beroepspraktijk of bijvoorbeeld onderwijskundigen. In het toetsbeleid is voor elke opleiding uitgewerkt hoe invulling wordt gegeven aan 'vreemde ogen' bij het beoordelen.

Docententeams zijn in de uitvoering verantwoordelijk voor het toetsen en beoordelen. Docenten ontwikkelen gezamenlijk de beoordelingsmodellen met beoordelingscriteria, beoordelingsschalen en beslissingsprocedures, en stellen deze gezamenlijk vast.

Het scheiden van begeleiden en beoordelen is bij 'het inzetten van een tweede beoordelaar' uitgewerkt door bij voorkeur minimaal één examinerator de beroepsopdracht te laten beoordelen die niet betrokken is (geweest) bij de begeleiding van de student en de beroepsopdracht. Het scheiden van begeleiden en beoordelen wordt mede bevorderd door leerwegaafhankelijk te toetsen.

Studenten ontvangen voor toetsen met een summatieve functie altijd een individuele beoordeling. Ook bij toetsopdrachten die door meerdere studenten gezamenlijk worden uitgevoerd. Zie ook paragraaf 2.4.

Beoordelen van honoursprestaties³⁸

Een honoursprestatie wordt gewaardeerd met een ster. Sterren worden beoordeeld door de honoursdocent, in samenspraak met de student en gebruikers of stakeholders uit de beroepspraktijk. Een student die minimaal vijf sterren behaald kan de kwalificatie 'with honours' aanvragen. De HU Honourscommissie (in oprichting) is verantwoordelijk voor de beoordeling van studenten die in aanmerking willen komen voor deze kwalificatie, en laat dit uitvoeren door een beoordelingscommissie.

Feedback

Bij het beoordelen van toetsen met een summatieve functie geven we antwoord op de vraag of de leeruitkomsten in voldoende mate zijn behaald. Bij het beoordelen van toetsen met een formatieve functie gaat het om de vraag welke leeruitkomsten de student al wel goed beheerst en welke nog niet.

Het geven en verwerken van feedback is essentieel bij de formatieve functie van toetsen, maar ook bij het beoordelen van toetsen met een summatieve functie is het geven en verwerken van feedback belangrijk. Studenten hebben de feedback nodig om te reflecteren op hun handelen en zo de volgende stap in hun leerproces te zetten en daarmee hun handelen te verbeteren.

De kenmerken van goede feedback zijn (Gibbs & Simpson, 2004):

- Er wordt voldoende feedback gegeven, vaak genoeg en gedetailleerd genoeg.
- Feedback wordt snel genoeg gegeven.
- De feedback richt zich op het leren en op verbetering.

Het leereffect voor de student is groter naarmate de feedback specifiek is. Specifieke feedback is echter ook erg arbeidsintensief. Het is daarom goed om de vorm van de feedback af te stemmen op het doel van de toets (functie en leeruitkomsten).

Studenten hebben een actieve rol bij het geven en verwerken van feedback en leren daarmee hoe ze toe kunnen werken naar de eindkwalificaties. Bij elke toets ontvangen en/of geven de studenten feedback. De vorm van de feedback, en de rol van de student daarbij, is opgenomen in de beschrijving van de toets.

³⁷ Commissie externe validering examenkwaliteit (2012). *Vreemde ogen dwingen, Eindrapport Commissie externe validering examenkwaliteit hoger beroepsonderwijs*, Vereniging Hogescholen.

³⁸ Programma Onderwijsinnovatie (2016). *HU Honours 2015-2020, Onderwijsconcept voor ambitieuze studenten*.

De leerwaarde en motivatie van zowel studenten als docenten kan verhoogd worden als studenten worden betrokken bij het toetsen door het inzetten van formatieve activiteiten³⁹. Bijvoorbeeld door studenten beoordelingscriteria op te laten stellen, waarbij studenten beter zicht krijgen op waar ze naar toe werken (feedup, paragraaf 3.2). Of door studenten hun eigen of elkaars werk te laten nakijken en beoordelen aan de hand van beoordelingscriteria (feedback). Studenten krijgen zo goed zicht op waar ze nu staan. En ook in het kader van feedforward, waarbij de student inzicht krijgt in de te overbruggen kloof (wat is de volgende stap?). Dit kan bijvoorbeeld door de toets in het leerteam na te bespreken.

Kwaliteitseisen aan beoordelen

De kwaliteitseisen aan beoordelen maken veelal onderdeel uit van kwaliteitseisen aan toetsen (paragraaf 3.3). Specifiek voor beoordelen geldt dat toetsen worden beoordeeld, en dat voor toetsen met open vragen en opdrachten een systematische methode van scoring en beoordeling is vastgelegd in een protocol.

Voor de toetsen binnen het afstudeerprogramma kan gebruik gemaakt worden van het *Protocol Verbeteren en Verantwoorden van Afstuderen in het HBO (2014)*⁴⁰ dat in opdracht van de Vereniging Hogescholen door de Expertgroep Protocol is ontwikkeld. Het protocol Afstuderen bestaat uit 12 vragen verdeeld over de categorieën Eindkwalificaties, Beroepsopdrachten, Beoordeling, Randvoorwaarden en Verantwoording en ontwikkeling kwaliteit (zie bijlage 7.2 B).

3.5 Inrichten van de toetsorganisatie

HU kader voor toetsen

Indicatoren voor het inrichten van de toetsorganisatie

- De toetsorganisatie is ingericht met de processen en systemen die nodig zijn voor het effectief en efficiënt doorlopen van de toetscyclus.
- De processen en de systemen binnen de toetsorganisatie zijn zo ingericht dat ze gepersonaliseerd leren en leerwegaafhankelijk toetsen faciliteren.
- De processen en systemen binnen de toetsorganisatie faciliteren toetsen met vragen en toetsen met opdrachten.
- De toetsorganisatie faciliteert digitaal toetsen (construeren, afnemen, nakijken en analyseren van toetsen). Dit betreft niet alleen de processen en de systemen, maar ook de technische voorzieningen en de technische ondersteuning.
- De toetsorganisatie faciliteert het gebruik van digitale ontwikkelingsportfolio's.
- De processen binnen de toetsorganisatie voldoen aan relevante en actuele kwaliteitscriteria.
- Elk proces binnen de toetsorganisatie heeft een proceseigenaar. De kwaliteitscriteria zijn door de proceseigenaar geoperationaliseerd.

Toelichting

Bij het inrichten van de toetsorganisatie gaat het om de processen en systemen rond toetsen. In deze paragraaf komt het strategische niveau aan bod: het *waarom* en *wat* (in grote lijnen). Het tactische niveau, het *hoe*, is beschreven in hoofdstuk 4 over de organisatorische inbedding. Daar komen de verschillende actoren en hun rollen, taken en verantwoordelijkheden aan bod. Het inrichten van de toetsorganisatie wordt uitgewerkt voor de stappen in de toetscyclus waar de massa groot is: *Uitvoeren* en *Communiceren en Registreren* (figuur 3.3). Het betreft de HU

³⁹ E. Vermunt, E., Sluijsmans, D. (juni 2015). *Toetsen doe je samen met studenten*. Onderwijsinnovatie, 17-25.

⁴⁰ Expertgroep Protocol (2014). *Beoordelen is mensenwerk*. Vereniging Hogescholen. Tussen het schrijven van deze notitie en de definitieve vaststelling daarvan is een nieuwe versie van het protocol Afstuderen beschikbaar gekomen: *Protocol Verbeteren en Verantwoorden van Afstuderen in het hbo 2.0 (2017)*. In plaats van '12 vragen' is het protocol hierin uitgewerkt als een conceptueel model met 8 hulpvragen.

brede facilitering rond toetsen. Daarbij ligt de nadruk op hoe de huidige processen en systemen zich moeten ontwikkelen om de HU visie op onderwijs te realiseren.

De processen rond het *uitvoeren* van toetsen zijn:

- de informatievoorziening rond toetsen;
- het inschrijven voor toetsen;
- het roosteren van de toetsen;
- het klaarzetten van de toetsen (hard-copy of digitaal);
- het afnemen van de toetsen;
- het inleveren van opdrachten;
- het surveilleren bij de afname van schriftelijke en digitale toetsen.

Om gepersonaliseerd leren en leerwegaafhankelijk toetsen mogelijk te maken is het nodig dat in bovenstaande processen (en de bijbehorende systemen) de cohortbenadering verschuift naar een benadering van individuele studenten. Studenten moeten zich bijvoorbeeld individueel kunnen inschrijven voor een toets. En de inschrijving voor een toets moet los staan van de inschrijving of aanmelding voor een onderwijseenheid.

Bij leerwegaafhankelijk toetsen liggen de leeruitkomsten vast terwijl de leerwegen die studenten volgen kunnen verschillen. Voor de informatievoorziening rond toetsen betekent dit dat deze losgekoppeld moet zijn van de onderwijsactiviteiten omdat niet alle studenten dezelfde onderwijsactiviteiten volgen. En bij het roosteren van de toetsen wordt het toetsprogramma (vast) als uitgangspunt genomen en niet het onderwijsprogramma (flexibel).

Ook bepalen studenten (in toenemende mate) zelf wanneer en hoe ze de leeruitkomsten aantonen. Er zullen meerdere toetsmomenten (inclusief feedbackmomenten) per studiejaar moeten worden ingeroosterd waarbij het aantal tentamenkansen per student per studiejaar gelijk blijft. Voor sommige toetsen zullen de toetsmomenten meer vrij zijn en kan de student aangeven wanneer zij of hij de toets wil maken. Hiervoor kunnen bijvoorbeeld toetscorridors op vaste momenten per week worden ingeroosterd waarbij (in dezelfde ruimte) verschillende studenten, verschillende toetsen maken. Voorbeelden van dergelijke toetsen zijn voortgangstoetsen met een formatieve functie en tijdsafhankelijke digitale toetsen.

Om zo authentiek mogelijk (te leren en) te toetsen streven we steeds naar het hoogst mogelijke niveau in de piramide van Miller (figuur 3.2). Dit betekent dat de toetsorganisatie niet alleen is ingericht op toetsen met vragen, maar vooral ook op toetsen met opdrachten. Een digitale inleverbox voor opdrachten is hier een voorbeeld van. Omdat toetsen de verantwoordelijkheid is van een team van docenten en professionals uit de beroepspraktijk zoveel als mogelijk worden betrokken bij toetsen moet zowel de toegang tot de inleverbox als de bescherming daarvan goed geregeld worden.

De gewenste ontwikkeling van de processen en systemen rond digitaal toetsen is uitgewerkt door de Projectgroep digitaal toetsen (Programma Onderwijsinnovatie) in de *Visie op digitaal leerwegaafhankelijk toetsen binnen de HU* (2015). Specifiek voor digitaal toetsen is bijvoorbeeld het inrichten van itembanken en opdrachtenmagazijnen die toegankelijk moeten zijn voor docententeams, collega-docenten van andere hogescholen in het kader van instellingsoverstijgende (voortgangs)toetsen, en voor externe professionals uit de beroepspraktijk in het kader van co-creatie. Daarbij dienen de itembanken en opdrachtenmagazijnen wel goed beschermd te zijn en te blijven tegen fraude.

De digitale afname van toetsen vraagt om specifieke technische voorzieningen zoals computers, *Chromebooks* of andere (*bring your own*) *devices*, lokalen met voldoende stroomvoorzieningen, en een stabiel en afgeschermd netwerk. Ook is technische ondersteuning nodig bij het klaarzetten van de digitale toetsen en *hands-on* tijdens de afname van digitale toetsen.

De processen rond het *communiceren* en *registreren* van toetsen zijn:

- het geven en bespreken van feedback (zie paragraaf 3.4);
- het bekendmaken van cijfers (zie paragraaf 3.6);
- de resultaatverwerking en cijferregistratie;
- de archivering van toetsresultaten;
- de facturering van afgelegde toetsen.

Voor toetsen met een summatieve functie zijn de processen voor resultaatverwerking, cijferregistratie en archivering uitgewerkt en vastgelegd binnen *van Cijfer tot Diploma*.

Bij gepersonaliseerd leren krijgen studenten (in toenemende mate) de regie over hun eigen leerproces en worden daarin begeleid door docenten. Om sturing van het individuele leerproces van een student mogelijk te maken is een digitaal ontwikkelingsportfolio nodig waarin de student (tussen)producten, (tussen)resultaten en resultaten van bijvoorbeeld toetsen met een formatieve functie, inclusief de feedback, kan vastleggen. Het digitale ontwikkelingsportfolio wordt beheerd door de student en is toegankelijk voor docenten die de student begeleiden.

Kwaliteit van de toetsorganisatie

De kwaliteit van de toetsorganisatie wordt bepaald door⁴¹

- het positioneren en rolvast met elkaar samenwerken van de verschillende actoren,
- en procesdenken en proceshandelen.

De positionering van de verschillende actoren en hun rollen, taken en verantwoordelijkheden zijn uitgewerkt in hoofdstuk 4 over de organisatorische inbedding.

Procesdenken en proceshandelen leiden tot een toename van effectiviteit en efficiëntie, een hogere overdraagbaarheid, betere beheersbaarheid en lerend vermogen. In *Kwaliteit van toetsing onder de loep* (2015) worden vier kwaliteitscriteria benoemd waaraan een goed ingericht proces voldoet:

- Het proces is gericht op het behalen van doelen.
- Het proces past binnen het geheel aan activiteiten.
- De (vooraf) gestelde kwaliteitsnormen kunnen te allen tijden worden behaald. Voorbeelden van kwaliteitsnormen zijn: volledigheid en juistheid, tijdigheid, rechtmatigheid en efficiëntie.
- De risico's zijn voldoende afgedekt.

Elk proces binnen de toetsorganisatie heeft een proceseigenaar. De kwaliteitscriteria worden door de proceseigenaar geoperationaliseerd.

3.6 Inrichten van de kwaliteitszorg rond toetsen

HU kader voor toetsen

Indicatoren voor het inrichten van de kwaliteitszorg rond toetsen

- De kwaliteitszorg rond toetsen is voor alle stappen van de toetscyclus vertaald naar procedures.
- In het toetsbeleid is voor elke opleiding uitgewerkt wat de signaleringsnormen zijn voor mogelijke aanpassing van de cesuur.
- De verantwoordelijkheid voor het melden, opsporen en voorkomen van onregelmatigheden (fraude) ligt bij de opleiding en de examencommissie. De examencommissie ziet er op toe dat het beleid wordt gehandhaafd, en kan in geval van een redelijk vermoeden van onregelmatigheden een aanvullend onderzoek instellen (art. 38 OER).

⁴¹ Sluijsmans, Joosten-ten Brinke, Van Schilt-Mol (2015). *Kwaliteit van toetsing onder de loep, Kwaliteit van toetsing geoperationaliseerd*.

- In het toetsbeleid is voor elke opleiding uitgewerkt wat de rol van het docententeam, de opleidingsmanager en de examencommissie is bij de stap *Evalueren en Verbeteren* in de toetscyclus.
- Alle HU examinatoren zijn uiterlijk in 2020 BKE gekwalificeerd. Daarnaast streven we naar SKE kwalificering van een deel van de HU examinatoren in 2020 (ca. 20%).

Toelichting

Het inrichten van de kwaliteitszorg rond toetsen heeft betrekking op alle stappen uit de toetscyclus (figuur 3.3). In deze paragraaf wordt vooral ingegaan op de stap *Evalueren en Verbeteren*. Ook komt het bekendmaken van toetsresultaten uit de stap *Communiceren en Registreren* aan bod.

De kwaliteitszorg rond toetsen vertaalt zich in procedures:

- bij de ontwikkeling van toetsen (zie paragraaf 3.3);
- bij het beoordelen (zie paragraaf 3.4);
- bij het toezicht op de kwaliteit van toetsen door de examencommissie (zie paragraaf 4.3);
- bij de organisatie van toetsen (zie paragraaf 3.5);
- rond de bekendmaking van toetsresultaten en cijfers;
- bij de informatievoorziening rond toetsen (zie paragraaf 3.5 en 4.5);
- ten behoeve van het melden, opsporen en voorkomen van onregelmatigheden;
- rondom het verbeteren van het toetsen en het onderwijs;
- en ten aanzien van de professionalisering van examinatoren en leden examencommissies.

Een deel van de procedures komt elders in deze notitie aan bod. De overige procedures worden hier uitgewerkt.

Bekendmaking van toetsresultaten en cijfers

Voordat de toetsresultaten en cijfers van toetsen met vragen bekend worden gemaakt aan studenten worden het slagingspercentage en de itemanalyse beoordeeld door het betrokken docententeam (analyseren en interpreteren analysegegevens). Bij extreem hoge of lage scores moet vastgesteld worden of er aanleiding is om de cesuur aan te passen en/of om bepaalde toetsvragen uit de toets te verwijderen of bij iedereen goed te rekenen (beslissen op basis van interpretatie analysegegevens). In het toetsbeleid is voor elke opleiding uitgewerkt wat hiervoor de signaleringsnormen zijn.

Als aanpassing van de cesuur gewenst is, moet de examencommissie toestemming verlenen om dit daadwerkelijk door te voeren. Als er bij het overschrijden van de signaleringsnormen geen aanpassing van de cesuur gewenst is, verantwoordt het docententeam dit bij de examencommissie.

Melden, opsporen en voorkomen van onregelmatigheden

De verantwoordelijkheid voor het melden, opsporen en voorkomen van onregelmatigheden (fraude) ligt bij de opleiding, maar ook de examencommissie heeft hierin een rol. De examencommissie ziet er op toe dat het beleid wordt gehandhaafd, en kan in geval van een redelijk vermoeden van onregelmatigheden een aanvullend onderzoek instellen (art. 38 OER). In het toetsbeleid is voor elke opleiding uitgewerkt hoe onregelmatigheden schriftelijk kunnen worden gemeld bij de examencommissie (fraude protocol). Plagiaat wordt opgespoord met daarvoor ontwikkelde software (bijvoorbeeld Ephorus).

De gedragsregels tijdens de afname van toetsen zijn vastgelegd in het tentamenreglement en het surveillanceprotocol.

Verbeteren van het toetsen en het onderwijs

Op verschillende manieren komt informatie beschikbaar over de kwaliteit van het toetsen en het onderwijs. Door het toetsen zelf, de evaluatieve functie van toetsen (paragraaf 2.2) en via bijvoorbeeld studentenevaluaties. En op een meer gerichte manier door bijvoorbeeld validering van het toetsprogramma door professionals uit de beroepspraktijk, peer-review en het toelaten van vreemde ogen bij de verschillende stappen in de toetscyclus, en het uitvoeren van praktijkgericht onderzoek naar de toetspraktijk. Ook zijn er bij digitaal toetsen allerlei mogelijkheden om toetsen, toetsvragen en toetsresultaten op een eenvoudige manier te analyseren. Bij het digitaal toetsen met een formatieve functie kan gebruik worden gemaakt van *learning analytics* om gericht informatie te verzamelen over het leren van studenten.

Bij de stap *Evalueren en Verbeteren* in de toetscyclus (figuur 3.3) worden de verschillende stappen in de toetscyclus geëvalueerd aan de hand van de beschikbare informatie. Op basis van de evaluatie worden voorstellen voor verbetering gedaan. In het toetsbeleid is voor elke opleiding uitgewerkt wat hierin de rol is van het docententeam, de opleidingsmanager en de examencommissie (wie adviseert, wie informeert en wie beslist?). Zie ook paragraaf 4.5.

Professionalisering van examinatoren en leden examencommissies

In paragraaf 3.4 is al gewezen op het belang van toetsbekwaamheid van examinatoren bij het beoordelen van beroepsbekwaamheid. Ook voor de andere niveaus in de kwaliteitspiramide van eigentijds toetsen en beoordelen (figuur 2.3) is de toetsbekwaamheid van examinatoren een vereiste. Binnen het HBO is de basis- en seniorkwalificatie examinering (BKE/SKE) de standaard voor de kwalificering van examinatoren⁴². De basiskwalificatie examinering richt zich op het doorlopen van de toetscyclus voor een of meerdere toetsen van een onderwijseenheid (niveaus toetsvragen, toetsopdrachten en toetsen). De seniorkwalificatie examinering richt zich daarnaast vooral op het toetsen van de eindkwalificaties over de onderwijseenheden heen op het niveau van de opleiding of een deel daarvan (niveaus toetsprogramma en toetsbeleid). Alle HU examinatoren zijn uiterlijk in 2020 BKE gekwalificeerd⁴³. En daarnaast streven we naar SKE kwalificering van een deel van de HU examinatoren in 2020 (ca. 20%).

Het Expertisecentrum docent HBO verzorgt als interne opleider de opleidings- en certificeringstrajecten BKE en SKE voor HU docenten. Ook verzorgt het Expertisecentrum docent HBO specifieke trainingen voor leden van examencommissies.

⁴² Expertgroep BKE/SKE (2013). *Verantwoord toetsen en beslissen in het hoger beroepsonderwijs. Een voorstel voor een programma van eisen voor een basis- en seniorkwalificatie examinering (BKE/SKE)*. Vereniging Hogescholen.

⁴³ HU Diensten, Onderwijs, Onderzoek & Studentzaken (2014). *HU kader BKE*.

4 Organisatorische inbedding

In dit hoofdstuk gaan we in op de kwaliteit van de toetsorganisatie voor het leveren en borgen van toetskwaliteit. We zien een optimale toetsorganisatie als randvoorwaarde voor het realiseren van een optimale toetskwaliteit. Door het beschrijven van de taken en verantwoordelijkheden van de verschillende actoren in de toetsorganisatie kan rolvastheid ontstaan wat optimaal samenwerken mogelijk maakt; alle partijen weten wat er van hen wordt verwacht en de discussie hierover hoeft niet steeds opnieuw te worden gevoerd.

Het organogram (zie volgende pagina) geeft weer hoe de HU toetsorganisatie met interne actoren op hoofdlijnen is ingericht/zal worden ingericht⁴⁴. Uitgangspunt in het organogram is het onderscheid tussen *leveren* en *borgen* van toetskwaliteit⁴⁵.

Het onderscheid tussen leveren en borgen van toetskwaliteit is bedoeld om helder te maken dat het om twee verschillende verantwoordelijkheden gaat, namelijk die van het opleidingsmanagement (leveren) en die van de examencommissie (borgen). Door dit onderscheid is het mogelijk om werkzaamheden tussen het opleidingsmanagement en de examencommissie optimaal af te stemmen. Het versterkt het efficiënt en effectief samenwerken aan toetsbeleid, toetsprogramma en toetsen met toetsvragen of toetsopdrachten vanuit een gezamenlijke focus op toetskwaliteit, ieder vanuit de eigen verantwoordelijkheid. Het opleidingsmanagement zorgt dat in de complexe en dynamische omgeving van het onderwijs de toetskwaliteit op orde is en blijft, bevestigd door een onafhankelijke examencommissie, die uiteindelijk zonder voorbehoud het diploma verstrekt. Dit is de gemeenschappelijke opdracht van opleidingsmanagement en examencommissie, met ondersteuning van de overige actoren. Het onderscheid tussen leveren en borgen van toetskwaliteit zorgt er dus juist voor dat een sterkere verbinding tussen taken en verantwoordelijkheden van opleidingsmanagement en examencommissie tot stand kan komen.

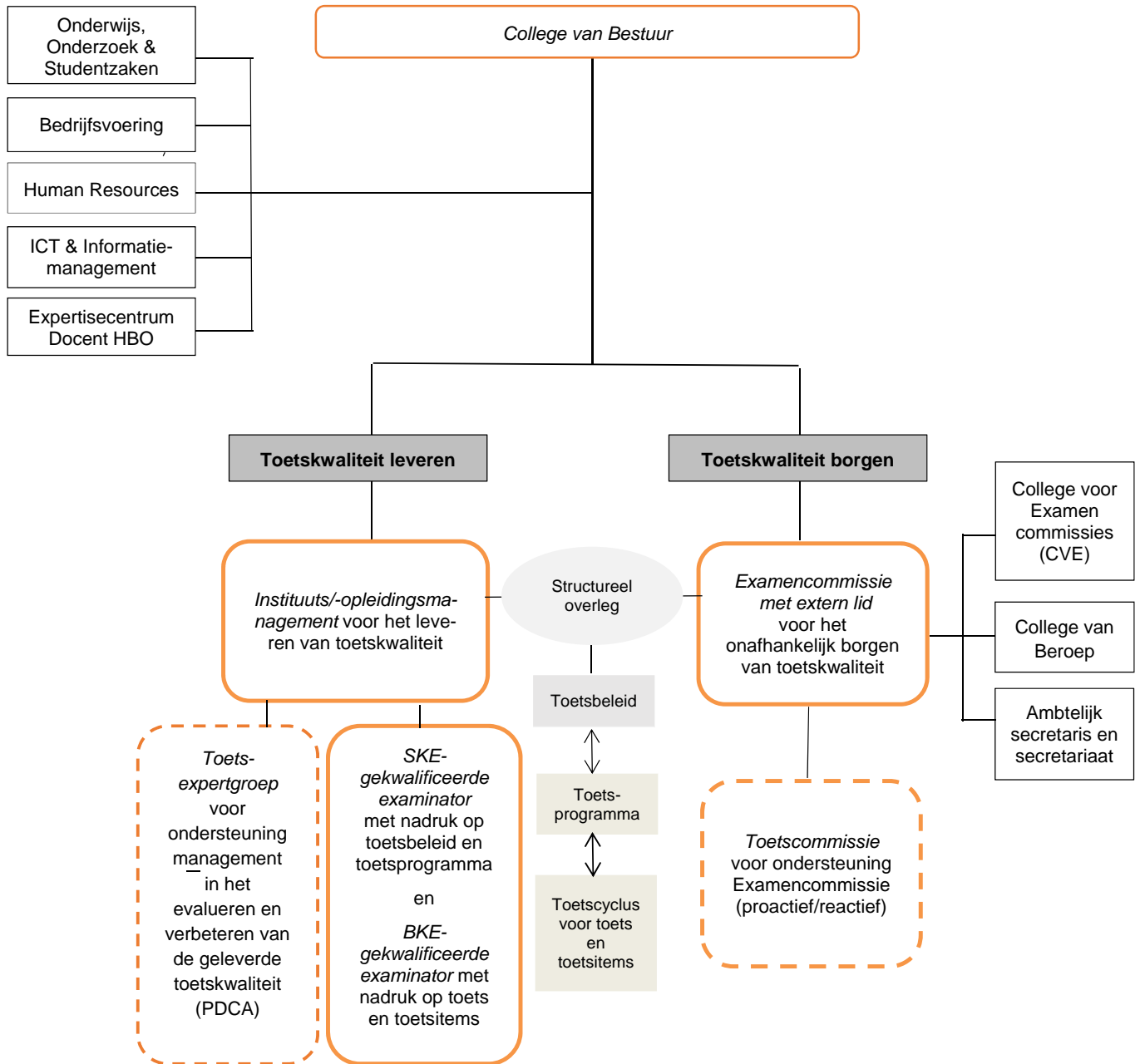
De organisatie van het borgen van de toetskwaliteit door examencommissies is grotendeels vastgelegd in wet en regelgeving (WHW, NVAO) en HU beleid. In de beschrijvingen van verantwoordelijkheden ten aanzien van borgen wordt zoveel mogelijk geput uit deze wet- en regelgeving. Dat maakt dat (dit deel van) het hoofdstuk formele teksten bevat; het is immers een weergave van bestaande kaders.

Ten aanzien van het leveren van toetskwaliteit door het opleidingsmanagement is minder vastgelegd in wet- en regelgeving, wat het mogelijk maakt om op verschillende organisatieniveaus ruimte te nemen voor invulling. We beschrijven de optimale werkwijze, rekening houdend met het gegeven dat het tempo waarin de organisatorische inbedding plaatsvindt en gerealiseerd kan worden, per onderwijsorganisatieonderdeel kan verschillen.

In de komende paragrafen geven we de belangrijkste kaders weer, beschrijven we de verantwoordelijkheden van de verschillende partijen bij leveren en borgen aan de hand van het organogram, gaan we in op mogelijkheden van samenwerking en belichten we overige betrokken partijen. Dit alles met de bedoeling om een zo duidelijk mogelijk beeld te geven van dat wat vastligt en waar ruimte voor eigen invulling mogelijk is.

⁴⁴ Tijdens het schrijven van deze notitie was het College voor Examencommissies (nog) niet operationeel.

⁴⁵ Van Deursen, P. en E. van Zijl, (2012). *Kwaliteit van de toetsorganisatie*. In: Sluijsmans e.a., (2012). *Kwaliteit van toetsing onder de loep*. Garant uitgevers NV, Antwerpen-Apeldoorn, 113-132.

4.1 De kaders

Voor het beschrijven van de organisatorische inbedding is uitgegaan van onderstaande wettelijke richtlijnen, HU beleidsdocumenten of externe documenten die door het College van Bestuur zijn aangenomen.

- WHW 2015
- HU Werkgroep nieuwe WHW en examencommissies (2010), Spoorboekje Implementatie Nieuwe WHW, deelproject Vb: examencommissies en kwaliteit van toetsing en beoordeling.
- HU memo 'Kaderstelling toetscommissie en toetsexpertgroepen' (HUP, augustus 2013)
- HU Infosheet 'Aanwijzen examinatoren'(2012), VCtD
- HU Infosheet 'Toezichthoudende rol van de examencommissie' (2012), VCtD
- HU Juridische Zaken (2014), Reglement Examencommissies HU 2015-2016, gewijzigd november 2016.
- Rapport van de expertgroep 'Basiskwalificatie examineren (BKE) en senior kwalificatie examineren (SKE)' van de Vereniging Hogescholen (2013)
- De Onderwijs en Examenregeling HU (OER-HU) bachelor en master, gewijzigd november 2016.
- Governancedocument CvE, HU 2015

4.2 Toetskwaliteit leveren

Verantwoordelijkheden opleidingsmanagement

Bij het leveren van toetskwaliteit is het opleidingsmanagement eindverantwoordelijk. Vertrekend vanuit de piramide voor toetskwaliteit (figuur 2.3) gaat het hier om acties van het opleidingsmanagement gericht op het in samenhang ontwikkelen, evalueren en verbeteren van kwaliteit van het toetsbeleid (1), het toetsprogramma (2), de toetscyclus voor de kwaliteit van de toets (3) en toetsvragen en toetsopdrachten (4), inclusief de gevraagde toetsbekwaamheid van de examinatoren en de kwaliteit van de toetsorganisatie als randvoorwaarden, via de PDCA-cyclus.

Daarmee is het opleidingsmanagement eindverantwoordelijk voor:

- a. het inrichten van een passende toetsorganisatie en het zorgdragen voor toetsbekwame examinatoren als randvoorwaarden (BKE en SKE kwalificatie);
- b. de kwaliteit van het toetsbeleid van de opleiding, het toetsprogramma en de toetscycli voor de toetsen met toetsvragen of toetsopdrachten;
- c. het evalueren en verbeteren van de geleverde toetskwaliteit (PDCA-cyclus);
- d. het aansturen en faciliteren van de examinatoren en toetsexpertgroep

In het uitvoeren van deze verantwoordelijkheden en taken werkt het opleidingsmanagement samen met examinatoren (zie *Verantwoordelijkheden examinatoren*).

Het opleidingsmanagement kan zich daarnaast laten ondersteunen door een toetsexpertgroep. Met deze groep beschikt het opleidingsmanagement over een gremium dat een belangrijke rol vervult in het bepalen van de juiste focus op toetskwaliteit. De toetsexpertgroep adviseert het management door vanuit de veelsoortige informatie uit eigen evaluaties, audits, tevredenheidsonderzoeken, klachten, adviezen van de examencommissie, etc. te komen tot geprioriteerde (verbeter)acties voor de eigen kwaliteitszorg (PDCA).

De toetsexpertgroep kan het management ondersteunen door:

- a. onderzoek te doen naar de geleverde toetskwaliteit, bijvoorbeeld door het analyseren van de toetsevaluaties, uitgevoerd door examinatoren;
- b. het opstellen van verbeterplannen voor het toetsen en beoordelen (kwaliteitszorg op alle vier de lagen uit de piramide voor toetskwaliteit (figuur 2.3)) en randvoorwaarden;
- c. het werken aan de toetsbekwaamheid van examinatoren via planmatige deskundigheidsbevordering/scholing;
- d. het management te adviseren over de beleidsmatige aspecten ten aanzien van het leveren van toetskwaliteit.

In het organogram wordt de toetsexpertgroep als een (facultatieve) mogelijkheid weergegeven. Of, en op welke wijze, een toetsexpertgroep wordt vormgegeven is aan het betreffende onderwijsorganisatieonderdeel.

Verantwoordelijkheden examinatoren

Binnen de HU wordt in navolging van het rapport van de expertgroep 'Basiskwalificatie examineren (BKE) en senior kwalificatie examineren (SKE)' van de Vereniging Hogescholen (2013) onderscheid gemaakt tussen BKE- en SKE-gekwalficeerde examinatoren.

SKE-gekwalficeerde examinatoren zijn in opdracht van de opleidingsmanager verantwoordelijk voor:

- a. het (mede)ontwikkelen en vertalen van toetsbeleid op tactisch en operationeel niveau (zie ook inleiding hoofdstuk 3 en paragraaf 3.1);
- b. het ontwikkelen van een toetsprogramma dat aansluit op het toetsbeleid van de opleiding;
- c. het begeleiden van BKE-gekwalficeerde examinatoren in het maken van toetsen, toetsvragen en toetsopdrachten op basis van het toetsprogramma en volgens de toetscyclus;
- d. het uitvoeren van dezelfde werkzaamheden als de BKE-gekwalficeerde examinatoren.

BKE-gekwalficeerde examinatoren zijn in opdracht van de opleidingsmanager verantwoordelijk voor:

- a. het ontwikkelen van toetsen, toetsvragen en toetsopdrachten;
- b. het evalueren van toetsen, toetsvragen en toetsopdrachten en deze verbeteren in samenwerking met SKE-gekwalficeerde examinatoren.

Examinatoren en/of de toetsexpertgroep kunnen in het leveren van de toetskwaliteit de opleidingscommissie (OC), als gekozen vertegenwoordiging van studenten, benaderen als informatiebron voor het krijgen van inzicht in bijvoorbeeld de zwaarte van het toetsprogramma of van een afzonderlijke toets, de aansluiting van een toets op het onderwijs, etc..

4.3 Toetskwaliteit borgen

Verantwoordelijkheden examencommissie

De examencommissie is verantwoordelijk voor het borgen van de toetskwaliteit. Zij moet als 'wakend oog' controleren dat het opleidingsmanagement de toetskwaliteit levert zodat op basis daarvan aan elke student het diploma kan worden uitgereikt.

De taken van de examencommissie hierin zijn⁴⁶:

⁴⁶ Naar: WHW (2015) en HU memo kaderstelling toetscommissies en toetsexpertgroepen (2013).

- a. adviseren in de ontwikkeling van het toetsbeleid;
- b. verantwoordelijk voor de borging van het toetsbeleid, met in het verlengde daarvan het toetsprogramma, de toetsen, toetsvragen en toetsopdrachten, en met toetsorganisatie en toetsbekwaamheid examinatoren als randvoorwaarden;
- c. verantwoordelijk voor het vaststellen van richtlijnen en aanwijzingen binnen het kader van de onderwijs- en examenregeling, om de uitslag van tentamens en examens te beoordelen en vast te stellen;
- d. bewaken van de juiste uitvoering van het toetsbeleid en knelpunten signaleren op dit gebied;
- e. jaarlijks verslag doen van haar werkzaamheden aan het instellingsbestuur/instituutsdirectie;
- f. aanwijzen van examinatoren die zijn voorgedragen door het opleidingsmanagement;
- g. toezicht houden op de kwaliteit van het afnemen van toetsen.

Verantwoordelijkheden instellingsbestuur/instituutsdirectie⁴⁷

- a. Eindverantwoordelijkheid voor het onafhankelijk en deskundig functioneren van de examencommissie: instellingsbestuur en instituutsdirectie;
- b. verantwoordelijkheid voor ontwikkeling, aanwezigheid en vaststelling van toetsbeleid: instituutsdirectie;
- c. verantwoordelijkheid voor de facilitering van uitvoering van het toetsbeleid: instituutsdirectie;
- d. verantwoordelijkheid voor het onafhankelijk functioneren van de examencommissie: instellingsbestuur en instituutsdirectie;
- e. benoeming voorzitter en leden van de examencommissie: instellingsbestuur op voordracht van instituutsdirectie;
- f. en benoeming leden van een (eventuele) toetscommissie: instituutsdirectie.

Instellen van een toetscommissie

Een onderwijsorganisatieonderdeel kan er voor kiezen een toetscommissie in te stellen, maar dit is geen vereiste. Voor het instellen van een toetscommissie gelden de regels zoals vastgelegd in de HU memo Kaderstelling toetscommissies en toetsexpertgroepen (2013). Belangrijk voor de samenwerking tussen de examencommissie en eventuele toetscommissie is wel dat de examencommissie verantwoordelijk blijft voor de kwaliteit van haar gehele wettelijke taakuitvoering en deze niet kan delegeren naar de toetscommissie. De toetscommissie heeft een adviserende rol.

De examencommissie kan in het borgen van de toetskwaliteit ook de opleidingscommissie (OC), als gekozen vertegenwoordiging van studenten, benaderen voor informatie en advies over bijvoorbeeld de beschikbaarheid van informatie over het toetsprogramma en elke afzonderlijke toets.

4.4 Overige actoren

Binnen de HU zijn de volgende actoren van belang doordat zij faciliteren, ondersteunen, controleren en/of adviseren bij het leveren en borgen van toetskwaliteit.

- [OO&S](#)
OO&S is een HU brede dienst die de onderwijsorganisatieonderdelen en het College van Bestuur ondersteunt bij het ontwikkelen en implementeren van beleid op het gebied

⁴⁷ Naar: Werkgroep Nieuwe WHW en examencommissies (2010). *Spoorboekje implementatie WHW 2010, HU Reglement Examencommissies 2015-2016, gewijzigd november 2016.*

van onderwijs, onderzoek en studentzaken. Voor opleidingsmanagement en examencommissies reikt het beleidskaders en richtlijnen aan voor het leveren en borgen van toetskwaliteit. Het voorliggende HU toetskader is hier een voorbeeld van. OO&S is o.a. verantwoordelijk voor de ondersteuning van examencommissies. Dit is belegd bij het team Certificering.

De afdeling Juridische zaken heeft een adviserende en toetsende rol, zowel richting het College van Bestuur, als richting de onderwijsorganisatieonderdelen, ten aanzien van de juridische aspecten van toetsen en de totstandkoming van de HU Onderwijs- en Examenregeling.

- [HU Bedrijfsvoering](#)
De dienst Bedrijfsvoering is verantwoordelijk voor een optimale bedrijfsvoering en bestaat o.a. uit de afdeling Onderwijslogistiek. Het onderdeel Onderwijslogistiek is verantwoordelijk voor de logistieke kant van toetsorganisatie. De tentamenbureaus binnen de onderwijsorganisatieonderdelen vallen onder onderwijslogistiek en ook de surveillanten worden door deze afdeling ingezet en aangestuurd.
- [HU Human Resources](#)
Deze dienst verzorgt de personeels- en salarisadministratie, adviseert leidinggevenden op het gebied van personeelszaken en ondersteunt proactief de ontwikkeling, in-, door- en uitstroom van HU-medewerkers. Het personeelsbeleid van de HU is erop gericht dat iedere docent, ongeacht de inschaling, moet kunnen toetsen en beoordelen. Toetsen en beoordelen is daarom een belangrijk aandachtspunt in het aannamebeleid, maar ook in de RGW-cyclus. Het systematisch bevorderen van de toetsbekwaamheid van examinatoren binnen de opleidingen (in samenwerking met o.a. het Expertisecentrum docent HBO) is één van de verantwoordelijkheden van de dienst *Human Resources* ten aanzien van de toetsorganisatie.
- [HU Informatiemanagement & ICT](#)
Deze dienst is verantwoordelijk voor het faciliteren van de toetsorganisatie op het gebied van ICT en informatievoorziening. Een van de aandachtsgebieden is de beveiliging van informatie door de *Security and privacy officer*. In relatie tot het toetsen gaat het dan om het afschermen van Osiris, itembanken van opleidingen, etc. Op operationeel niveau is het lijnmanagement samen met *Security and Privacy Officer* verantwoordelijk voor het werken volgens de (informatiebeveiliging) beleidskaders ([Informatie beveiligingsbeleid, 2013](#))
- [Expertisecentrum Docent HBO](#)
Het Expertisecentrum docent HBO heeft als taak medewerkers van de HU te ondersteunen in hun onderwijstaak, zodat zij de onderwijskwaliteit met toetsing kunnen verzorgen die de HU voorstaat. Het biedt leerarrangementen aan voor o.a. examinatoren (bv. module Basis Kwalificatie Examinering) en leden van examencommissies (bv. basis- en verdiepingscursus).
- *College voor Examencommissies (CvE)*
Het CvE was tijdens de totstandkoming van deze notitie niet operationeel. Een beschrijving van de rollen, taken en verantwoordelijkheden van het CvE was tijdens het schrijven van deze notitie niet beschikbaar.
- [College van Beroep voor de Examens \(CBE\)](#)
Het CBE is een onafhankelijke klachtbehandelaar die onderzoek verricht naar de behoorlijkheid van beslissingen genomen door examinatoren of een examencommissie

waar een student het niet mee eens is. De Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek bepaalt dat elke instelling voor hoger onderwijs een CBE dient te hebben.

Een examencommissie kan te maken krijgen met het College van Beroep als een student in beroep gaat tegen een besluit van de examencommissie op het bezwaarschrift van de student (OER 2015/2016 artikel 45, lid 14). De uitspraak van het College van Beroep is bindend voor de examencommissie en de student.

➤ [Ambtelijk Secretaris en secretariaat](#)

De ambtelijk secretaris wordt aangesteld om de examencommissie in haar werkzaamheden te ondersteunen. Hierbij gaat het om secretariële taken, maar ook om zaken als procesbewaking, beleidsondersteuning en beleidsvorming. Samen met het ambtelijk secretariaat levert de ambtelijk secretaris een bijdrage aan het gezaghebbend en efficiënt opereren van examencommissies.

4.5 Samenwerking in het leveren en borgen van toetskwaliteit

Door onderscheid te maken tussen het leveren en het borgen van toetskwaliteit ontstaat een structuur die het mogelijk maakt dat de PDCA cyclus van toetsen en de bewaking van het (eind)niveau elkaar versterken. Structureel overleg tussen de leverende en de borgende actoren - een gezamenlijke verantwoordelijkheid van de opleidingsmanager en de voorzitter van de examencommissie - is daarbij van belang. Door met elkaar in gesprek te gaan over geconstateerde onvolkomenheden, het optimaliseren van processen, etc., kan de wisselwerking tussen leveren en borgen van toetskwaliteit versterkt worden en de toetsorganisatie op een hoger plan komen.

De wijze van samenwerking tussen het opleidingsmanagement en de examencommissie kan door de verschillende onderwijsorganisatieonderdelen worden ingevuld. Belangrijk is wel dat de volgende zaken een structureel karakter hebben:

a. *Een gezamenlijke focus op kwaliteit ontwikkelen*

Het opleidingsmanagement en de examencommissie zijn gebaat bij het samen opgaan in de gedachtegang over toetskwaliteit. Zo kiest de examencommissie jaarlijks haar speerpunten om de toetskwaliteit te onderzoeken en te borgen. Bij het bepalen van deze speerpunten kan het opleidingsmanagement actief de samenwerking zoeken. Het opleidingsmanagement kan daarbij gebruik maken van de expertise en diensten van een toetsexpertgroep die zicht heeft op de stand van zaken in de geleverde toetskwaliteit. Het is wel zo dat de examencommissie, als onafhankelijk orgaan, uiteindelijk zelf haar speerpunten kiest.

b. *Informatievoorziening vice versa*

Zowel het opleidingsmanagement als de examencommissie hebben voor het uitvoeren van hun taken informatie van elkaar nodig om hun taken naar behoren te kunnen vervullen. Informatie-uitwisseling over het toetsbeleid, het toetsprogramma, de toetsen, toetsvragen, toetsopdrachten en examinatoren helpt beide actoren bij het optimaal invullen van hun taken en verantwoordelijkheden, zonder hun specifieke verantwoordelijkheid daarbij uit het oog te verliezen.

c. *De toetsbekwaamheid van examinatoren*

Het personeelsbeleid van de HU is erop gericht dat iedere docent, ongeacht de inschaling, moet kunnen toetsen en beoordelen. Daarom is in het functiehuis bij elk van de docentfuncties het resultaatgebied 'toetsen en beoordelen' opgenomen (zie ook [HU Infosheet 'Aanwijzen examinatoren'](#), 2012).

Toetsen en beoordelen is daarom een belangrijk aandachtspunt in het aannamebeleid, maar uiteraard ook in de RGW-cyclus. Door als opleidingsmanagement in de RGW-cyclus expliciet aandacht te besteden aan het kerngebied 'Toetsen en beoordelen' van de aangevozen examinator, kan de examencommissie in samenwerking met het opleidingsmanagement de toetsbekwaamheid van de HU examinatoren beter beoordelen en borgen. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen de toetsbekwaamheid van BKE- en SKE-gekwalificeerde examinatoren.

De formele aanwijzing van toetsbekwame examinatoren vindt jaarlijks plaats door de examencommissie, op voordracht van het opleidingsmanagement. De voordracht van examinatoren is geclusterd per onderwijseenheid of groep van onderwijseenheden. Uitgangspunt hierbij is dat, bij het werken aan toetsen, toetsvragen en toetsopdrachten volgens de toetscyclus, elke onderwijseenheid of groep van onderwijseenheden *minimaal* twee examinatoren heeft, om zo de randvoorwaarden voor collegiale consultatie en peer review te creëren. Het opleidingsmanagement en de examencommissie maken samen afspraken over welke informatie nodig is om tot het aanwijzen van examinatoren over te gaan.

De aanwijzing van een examinator kan ook worden ingetrokken. Een opleidingsmanager kan binnen de RGW-cyclus tot de conclusie komen dat een docent niet over de essentiële competenties beschikt voor de te leveren toetskwaliteit en besluiten de examinator niet meer voor te dragen. De examencommissie, verantwoordelijk voor het borgen van de toetskwaliteit, heeft de bevoegdheid aanwijzingen in te trekken als de tentaminering/examinering niet naar behoren verloopt ([zie Richtlijn aanwijzing en intrekking examinatoren, VCtD](#)).

5 Formele kaders

In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de formele kaders rond toetsen. Omdat de kaders elders zijn beschreven wordt zoveel mogelijk verwezen naar bestaande documenten. In het overzicht wordt op hoofdlijnen de relatie aangegeven tussen de formele kaders en het HU toetskader.

5.1 Kader WHW, NVAO en Vereniging Hogescholen

In de wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW) heeft de examencommissie een duidelijke rol in het *borgen* van de kwaliteit van toetsen en examens. Om deze rol goed te kunnen vervullen wordt in de WHW het belang van het onafhankelijk, deskundig en transparant functioneren van de examencommissie beklemtoond. In het *Spoorboekje Implementatie Nieuwe WHW, deelproject Vb: examencommissies en kwaliteit van toetsing en beoordeling* (mei 2010) is dit vertaald naar HU brede kaders.

De rol van het opleidingsmanagement en de examinatoren in het *leveren* van de kwaliteit van toetsen en examens is uitgewerkt in paragraaf 4.2 van dit HU toetskader.

Om in aanmerking te komen voor accreditatie worden opleidingen beoordeeld volgens het NVAO kader. Voor de beperkte opleidingsbeoordeling (BOB) bestaat het kader uit vier standaarden. Voor het HU toetskader zijn de standaarden 3 en 4 relevant.

Standaard 3 gaat over toetsing: *De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing*. In de toelichting bij standaard 3 staat: 'De toetsen en de beoordeling zijn valide, betrouwbaar en voor studenten inzichtelijk. De examencommissie van de opleiding borgt de kwaliteit van de tentaminering en de examinering'.

In hoofdstuk 3 van het HU toetskader zijn de kaders voor het toetssysteem beschreven, inclusief de kwaliteitseisen die daaraan gesteld worden. Voor opleidingen is het van belang om de verschillende niveaus van de kwaliteitspiramide van eigentijds toetsen en beoordelen (figuur 2.3) goed in te richten en de stappen van de toetscyclus (figuur 3.3) systematisch te doorlopen. De kaders voor de borgende rol van de examencommissie zijn elders beschreven. Paragraaf 4.3 geeft hiervan een overzicht.

Standaard 4 gaat over de gerealiseerde eindkwalificaties: *De opleiding toont aan dat de beoogde eindkwalificaties worden gerealiseerd*.

In de toelichting bij standaard 4 staat: 'Het gerealiseerde niveau blijkt uit de resultaten van tussentijdse en afsluitende toetsen, de eindwerken en de wijze waarop afgestudeerden in de praktijk of in een vervolgopleiding functioneren'.

In het HU toetskader is het toetsen en beoordelen van beroepsbekwaamheid uitgewerkt in paragraaf 2.3, paragraaf 2.4 en paragraaf 3.4. In figuur 2.2 over de vertaling van de eindkwalificaties naar toetsen is schematisch weergegeven hoe opleidingen via de toetsen, het toetsprogramma en het afstudeerprogramma aan kunnen tonen dat de beoogde eindkwalificaties van de opleiding worden gerealiseerd.

Standaarden 3 en 4 tellen zwaar mee in de eindbeoordeling omdat de score van beide minimaal voldoende moet zijn. Bij accreditatie speelt toetsen dus een belangrijke rol.

Ook de Vereniging Hogescholen (voorheen HBO-raad) stelt kaders rond toetsen en examencommissies. Zo is in 2011 in een bindingsbesluit afgesproken dat er geen personen mogen deel uitmaken van een examencommissie die tevens financiële verantwoordelijkheid dragen voor het reilen en zeilen van de organisatie⁴⁸.

⁴⁸ HBO-raad (2011). *Geslaagd! Handreiking examencommissies*.

In 2012 heeft de Vereniging Hogescholen de aanbevelingen van de commissie Bruijn (de rapportage *Vreemde ogen dwingen*⁴⁹) overgenomen. Er zijn door de commissie Bruijn een zevental aanbevelingen gedaan:

1. Externe validering van toetsen (instellingsoverstijgende leerwegaafhankelijke (voortgangs)toetsen)
2. Externe validering van eindwerkstukken
3. Externe validering via wettelijk vastleggen van de verplichting toetsbeleid te voeren
4. Externe validering via certificering van examinatoren en opleiding van docenten
5. Externe validering via visitatiecommissies
6. Externe validering via andere toetsvormen
7. Externe validering via toetskwaliteit

In opdracht van de Vereniging Hogescholen zijn met betrekking tot de externe validering van de examinering de volgende kaders ontwikkeld:

- Het *protocol verbeteren en verantwoorden van afstuderen in het HBO*⁵⁰ (uitwerking van aanbeveling 2).
- Een *programma van eisen voor een basis- en seniorkwalificatie examinering (BKE/SKE)*⁵¹ (uitwerking van aanbeveling 4).

De aanbevelingen uit het rapport *Vreemde ogen dwingen*, het protocol *Afstuderen en de basis- en seniorkwalificatie examinering* komen in hoofdstuk 3 van het HU toetskader in de verschillende paragrafen aan de orde in de vorm van indicatoren en/of kwaliteitseisen.

5.2 OER, van Cijfer tot Diploma en overige regelingen

In de HU Onderwijs- en Examenregeling (OER) zijn de rechten en plichten op het gebied van het onderwijs, de tentamens, de examens en verwante zaken vastgelegd (zie ook paragraaf 4.1). Hierin zijn ook de regels met betrekking tot de inrichting van examens en tentamens opgenomen. In de studiegids wordt de OER nader uitgewerkt. Zo wordt bijvoorbeeld de gang van zaken tijdens tentamens in de studiegids geregeld. Het is mogelijk dat het HU toetskader consequenties heeft voor de OER. Als bij de implementatie van het HU toetskader blijkt dat dit het geval is, dan zal de HU dienst Onderwijs, Onderzoek & Studentzaken het initiatief nemen om wijzigingsvoorstellen voor de OER te doen.

Om de kwaliteit van het proces dat volgt op het toetsen, en dat loopt van de cijferinvoer tot de diplomering, te verbeteren en te borgen is de HU in 2011 gestart met het programma 'van Cijfer tot Diploma'. Hierin zijn de regels, taken en verantwoordelijkheden binnen (en voor een deel buiten) dit proces vastgelegd. Het Handboek *Studievoortgang*⁵² beschrijft alle procedures op het genoemde gebied en zijn leidend voor die processen.

⁴⁹ Commissie externe validering examenkwaliteit (2012). *Vreemde ogen dwingen: Eindrapport Commissie externe validering examenkwaliteit hoger beroepsonderwijs*. Vereniging Hogescholen.

⁵⁰ Expertgroep Protocol (2014). *Beoordelen is mensenwerk, bevindingen over de wenselijkheid en mogelijkheid van een gezamenlijk protocol voor het beoordelen van (kern)werkstukken*. Vereniging Hogescholen.

⁵¹ Expertgroep BKE/SKE (2013). *Verantwoord toetsen en beslissen in het hoger beroepsonderwijs. Een voorstel voor een programma van eisen voor een basis- en seniorkwalificatie examinering (BKE/SKE)*. Vereniging Hogescholen.

⁵² Van Cijfer tot Diploma. *Handboek Studievoortgang, Onderwijslogistieke processen*. versie 4.0.

6 Geraadpleegde literatuur

Andriessen, D., Sluijsmans, D., Snel, M., Jacobs, A. (2017). *Protocol Verbeteren en verantwoorden van Afstuderen in het hbo 2.0*. Vereniging Hogescholen, Den Haag.

Baartman, L.K.J., Kloppenburg, R., Prins, F.J. (2013). *Kwaliteit van toetsprogramma's*. In: H. van Berkel, A. Bax, D. Joosten-ten Brinke (Red.) (2013). *Toetsen in het Hoger Onderwijs*. Bohn, Stafleu van Loghum, Houten, 51-62.

Commissie externe validering examenkwaliteit (2012). *Vreemde ogen dwingen, Eindrapport Commissie externe validering examenkwaliteit hoger beroepsonderwijs*. Vereniging Hogescholen, Den Haag.

Expertgroep BKE/SKE (2013). *Verantwoord toetsen en beslissen in het hoger beroepsonderwijs. Een voorstel voor een programma van eisen voor een basis- en seniorkwalificatie examinering (BKE/SKE)*. Vereniging Hogescholen, Den Haag.

Expertgroep Protocol (2014). *Beoordelen is mensenwerk, bevindingen over de wenselijkheid en mogelijkheid van een gezamenlijk protocol voor het beoordelen van (kern)werkstukken*. Vereniging Hogescholen, Den Haag.

Hattie, J.A.C. (2009). *Visible Learning: A synthesis of 800+ meta-analyses on achievement*. London: Routledge.

Inspectie van het Onderwijs (2016). *De kwaliteit van de toetsing in het hoger onderwijs*.

Miller, G. (1990). *The assessment of clinical skills, competence/performance*. Acad. Med., 9, p. 565-569.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2015). *Subsidieregeling flexibel hoger onderwijs voor volwassenen*. nr. HOenS/ 789416.

Ruijgrok T., Leushuis, P. (mei 2015). *Interpretatie van de WHW & pilots flexibilisering in relatie tot examencommissies*. Conferentie 'verdere versterking' over examencommissies in het hoger onderwijs, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Sluijsmans, D., Andriessen, D., Sporcken, S., Dijkstra, A., Vonk, F. (september 2014). *Goed beslissen over beroepsbekwaamheid in het hbo*. OnderwijsInnovatie, 17-26.

Sluijsmans, D.M.A., Joosten-ten Brinke, D., & van der Vleuten, C.P.M. (2013). *Toetsen met leerwaarde, Een reviewstudie naar effectieve kenmerken van formatief toetsen*. Den Haag: NWO.

Sluijsmans, Joosten-ten Brinke, Van Schilt-Mol (2015). *Kwaliteit van toetsing onder de loep, Handvatten om de kwaliteit van toetsing in het hoger onderwijs te analyseren, verbeteren en borgen*. Garant uitgevers NV, Antwerpen-Apeldoorn.

SURF (2014). *Digitaal toetsen: kansen voor het hoger onderwijs*. Utrecht.

Van Berkel, H., Jansen, E., Bax, A. (2012). *Studiesucces bevorderen: het kan en is niet moeilijk, Bewezen rendementsverbeteringen in het hoger onderwijs*. Boom Lemma uitgevers, Den Haag.

Van Trigt, M. (juni 2015). *De toekomst van toetsen*. Thema-uitgave open en online onderwijs, SURF, 27-30. www.surf.nl/thema-uitgave-open-online-onderwijs

Vermunt, E., Sluismans, D. (juni 2015). *Toetsen doe je samen met studenten*. OnderwijsInnovatie, 17-25. https://www.ou.nl/documents/10815/6775451/OI_2015_2_web.pdf

William, D. (2011). *Embedded formative assessment*. Bloomington: Solution Tree Press.

HU documenten

Expertisecentrum docent HBO (2015). *Expertisecentrum docent HBO: Handleiding BKE dossier*.

FNT werkgroep toetsbeleid (2013). *FNT beleid voor toetsen*.

Hogeschool Utrecht (2015). *Onderwijs- en Examenregeling 2015-2016 Bacheloropleidingen*.

Hogeschool Utrecht (2015). *Onderwijs- en Examenregeling 2015-2016 Master opleidingen*.

HU Diensten, Juridische zaken (2014). *Reglement Examencommissies HU, SBV/JZ/14.006*.

HU Diensten, Onderwijs, Onderzoek & Studentzaken (2014), *HU kader BKE*.

HU Platform Examencommissies (2013). *HU memo Kaderstelling toetscommissies en toetsexpertgroepen*.

Programma Onderwijsinnovatie (2013). *Handreiking Flexibel Herontwerp*.

Programma Onderwijsinnovatie (2016). *HU Honours 2015-2020, Onderwijsconcept voor ambitieuze studenten*.

Programma Onderwijsinnovatie (2015). *Visie op onderwijs, Ontwerpdimensies voor richting en ruimte*

Programma Onderwijsinnovatie, Expertteam toetsen (2015) *Leerwegaafhankelijk toetsen in de context van gepersonaliseerd leren*.

Programma Onderwijsinnovatie, Projectgroep digitaal toetsen (2015). *Visie op digitaal leerwegaafhankelijk toetsen binnen de HU*.

Van Cijfer tot Diploma. *Format Toezichthoudende rol examencommissies*.

Van Cijfer tot Diploma. *Handboek Studievoortgang, Onderwijslogistieke processen*. Versie 4.0.

Van Cijfer tot Diploma. *Infosheet Afstudeereenheid*.

Van Cijfer tot Diploma. *Richtlijn aanwijzing en intrekking examinatoren*.

Werkgroep Nieuwe WHW en examencommissies (2010). *Spoorboekje nieuwe WHW, deelproject Vb: examencommissies en kwaliteit van toetsing en beoordeling*.

7 Bijlagen

7.1 Handreiking indeling toetsbeleid

In het toetsbeleid worden het tactische (*hoe*) en operationele (*wie, wat* (op detailniveau), *waar* en *wanneer*) beleidsniveau uitgewerkt (zie figuur 3.1).

De indeling van het toetsbeleid kan er als volgt uit zien:

1. *Visie op toetsen*

Hier kan verwezen worden naar de uitgangspunten bij formuleren van toetsbeleid (hoofdstuk 2). Als daar aanleiding voor is kan de visie op toetsen nader uitgewerkt worden voor de specifieke domein- of opleidingscontext.

2. *Kwaliteitseisen aan toetsen*

In het toetsbeleid worden de kwaliteitseisen aan toetsen vastgelegd en geoperationaliseerd. Met andere woorden: met welke maatregelen en processen (*hoe?*) zorgen de opleidingen ervoor dat de afgesproken kwaliteitseisen aan toetsen gerealiseerd worden?

3. *Uitwerking van de visie en de kwaliteitseisen in toetsbeleid*

Hier worden de afspraken en keuzes vastgelegd die gemaakt zijn over

- hoe toetsen bijdraagt aan het realiseren van de visie op onderwijs en de visie op toetsen,
- en over het leveren en borgen van toetskwaliteit.

Hierbij kan de paragraafindeling van hoofdstuk 3 gehanteerd worden.

4. *Uitvoering*

Aan de hand van de toetscyclus (figuur 3.3) worden de afspraken en processen rond toetsen uitgewerkt. Denk aan het beschrijven en kiezen van toetsvormen, de stappen en methoden waarmee de eindkwalificaties vertaald worden naar het toetsprogramma, toetsmatrijzen, de toetsen en de toetsvragen en toetsopdrachten (figuur 2.2), het vaststellen van de cesuur, het evalueren van de toets en de toetscyclus, de kwaliteitszorg en de professionalisering.

Het hoofdstuk over uitvoering kan het karakter hebben van een handboek voor docenten.

5. *Organisatorische inbedding*

In hoofdstuk 4 van het HU toetskader is het *inrichten* ofwel het tactische beleidsniveau beschreven. In het toetsbeleid wordt het *verrichten* ofwel het operationele beleidsniveau uitgewerkt: *wie, wat* (op detailniveau), *waar* en *wanneer*?

Voor het borgen van de toetskwaliteit (toezichhoudende rol) kan gebruik gemaakt worden van de vastgelegde en geoperationaliseerde kwaliteitseisen aan toetsen (zie punt 2 hierboven).

6. *Formele en financiële kaders*

Er kan verwezen worden naar de beschrijving van de formele kaders in het HU toetskader (hoofdstuk 5). Indien van toepassing kan dit aangevuld worden met specifieke formele kaders voor het domein of de opleiding.

De keuzes en afspraken rond kostenbeheersing kunnen hier worden vastgelegd. Evenals de facilitering van het toetsen in tijd, middelen en geld.

7.2 Kwaliteitscriteria en standaarden

Achtereenvolgens zijn kwaliteitscriteria en standaarden opgenomen voor:

- A. toetsprogramma's
- B. afstuderen
- C. toetsen
- D. toetstaken (toetsvragen en toetsopdrachten)

A. Kwaliteitscategorïen en kwaliteitscriteria voor toetsprogramma's⁵³

Kwaliteits-categorie	Kwaliteitscriteria
Validiteit	<u>Operationalisatie</u> : Het toetsprogramma is op een duidelijke en juiste wijze afgeleid van de opleidingskwalificaties. De opleidingskwalificaties zijn uitgewerkt in specifiekere beoogde leeruitkomsten per cursus en in beoordelingscriteria of correctiemodellen van de toetsen behorende bij deze cursussen
	<u>Dekking</u> : De inhoud van het toetsprogramma is een goede afspiegeling van de inhoud van de opleidingskwalificaties en aspecten daarvan. De kennisbasis, beroepsvaardigheden en de uitvoering van complexe beroepstaken wordt voldoende getoetst.
	<u>Complexiteit</u> : Het toetsprogramma is van het juiste niveau, passend bij de fase van de opleiding, en kent een opbouw in complexiteit.
	<u>Vorm</u> : De combinatie van toetsvormen in het gehele toetsprogramma past bij de te beoordelen inhoud.
Betrouwbaarheid	<u>Vergelijkbaarheid</u> : Waar mogelijk zijn inhoud en omstandigheden van de toetsing vastgelegd (beoordelingscriteria, correctiemodellen en normering) en worden verschillen tussen beoordelaars geminimaliseerd door te zorgen voor gedeeld begrip.
	<u>Triangulatie</u> : Het toetsprogramma levert voldoende rijkheid aan informatie om een betrouwbaar (integraal) oordeel te kunnen vellen. Beslissingen zijn niet gebaseerd op het (subjectieve) oordeel van één beoordelaar of op het (toevallige) oordeel in één situatie of beroepstaak, maar informatie wordt getrianguleerd over beoordelaars en toetsmomenten heen.
Functie	<u>Selectie</u> : Op basis van het toetsprogramma kunnen goede en zwakke studenten worden onderscheiden en geselecteerd (t.b.v. geschiktheid voor vervolgstudie, uitoefening van het beroep). Deze selectie moet tijdig in de opleiding plaatsvinden, zodat studenten gemakkelijker kunnen overstappen naar een andere studie, of kunnen stoppen met de studie.
	<u>Leereffect</u> : Het toetsprogramma heeft een wenselijk effect op het leerproces van de studenten. De verschillende toetsen tezamen stimuleren de gewenste leerprocessen en leveren rijke feedback op.
	<u>Onderwijseffect</u> : Het toetsprogramma geeft rijke informatie over het ermee samenhangende onderwijs, zodat docenten het gegeven onderwijs kunnen evalueren en verbeteren.
Conditie	<u>Transparantie</u> : Studenten krijgen duidelijke informatie over alle toetsen, criteria, normering en uitslagen van de toetsing, zodat zij weten wat er van hen wordt verwacht.
	<u>Oordeelkundigheid</u> : De beoordelaars beschikken over voldoende kennis en vaardigheden over de toetsinhoud, de manier van toetsen en het geven van feedback. Zij krijgen hier bijvoorbeeld training in.

⁵³ Baartman, L.K.J., Kloppenburg, R., Prins, F.J. (2013). *Kwaliteit van toetsprogramma's*. In: H. van Berkel, A. Bax, D. Joosten-ten Brinke (Red.) (2013). *Toetsen in het Hoger Onderwijs*. Bohn, Stafleu van Loghum, Houten, 51-62.

Kwaliteits-categorie	Kwaliteitscriteria
	<u>Organisatie</u> : Het toetsprogramma is efficiënt en effectief georganiseerd en beoordelaars hebben voldoende tijd om tot een betrouwbaar oordeel te komen. Voorbeelden zijn: toetsroosters zijn op tijd gereed, surveillanten zijn geregeld, toetsuitslagen zijn op tijd bekend, feedbackbijeenkomsten worden georganiseerd.

B. Protocol verbeteren en verantwoorden van afstuderen in het HBO⁵⁴

Tussen het schrijven van deze notitie en de definitieve vaststelling daarvan is een nieuwe versie van het protocol Afstuderen beschikbaar gekomen: Protocol Verbeteren en Verantwoorden van Afstuderen in het hbo 2.0 (2017). In plaats van '12 vragen', zoals hieronder aangegeven, is het protocol hierin uitgewerkt als een conceptueel model met 8 hulpvragen.

Eindkwalificaties

1. Weerspiegelen de eindkwalificaties van de opleiding zowel de eisen vanuit het werkveld als de eisen aan het hbo-niveau?
2. Heeft de opleiding het vereiste niveau voor onderzoekend vermogen beschreven in de eindkwalificaties?
3. Toetst de opleiding alle eindkwalificaties in het afstudeerprogramma en, indien het meerdere afstudeeronderdelen betreft, is het duidelijk waar wat getoetst wordt?

Beroepsopdrachten

4. Zijn de beroepsopdrachten die studenten uitvoeren in het afstudeerprogramma geschikt voor het aantonen van de te verwerven eindkwalificaties?
5. Bewaakt de opleiding dat de complexiteit van de beroepsopdrachten voor alle studenten dezelfde is en dat er een vergelijkbare mate van zelfstandigheid van hen verwacht wordt bij de uitvoering hiervan?

Beoordeling

6. Waarborgt de opleiding dat elke examinerator bekwaam is om een onderbouwd oordeel van de prestaties van studenten tot stand te brengen?
7. Bieden de gehanteerde beoordelingsmodellen voldoende garantie op een valide, betrouwbare en transparante beoordeling en zijn ze tegelijkertijd werkbaar voor examinatoren?
8. Borgt de opleiding een gemeenschappelijke interpretatie van de beoordelingsmodellen door de examinatoren?
9. Is de beoordelingsprocedure voor alle betrokkenen transparant en werkbaar en bevordert deze een zo betrouwbaar mogelijke beoordeling?

Randvoorwaarden

10. Zorgt de opleiding ervoor dat het afstudeerprogramma door alle betrokkenen binnen de beschikbare tijd en mogelijkheden uitgevoerd kan worden?

Verantwoording en ontwikkeling kwaliteit

⁵⁴ Expertgroep Protocol (2014). *Beoordelen is mensenwerk*. Vereniging Hogescholen.

11. Geeft de opleiding invulling aan het 'vreemde ogen'-principe om de kwaliteit van het afstudeerprogramma aantoonbaar te bevorderen?
12. Overlegt de opleiding bij een visitatie bewijzen die samen een transparant en representatief beeld geven van het afstudeerprogramma en het gerealiseerde eindniveau van studenten?

C. Kwaliteitscriteria van toetsen⁵⁵

Kwaliteitscriteria	Beschrijving van de kwaliteitscriteria
Validiteit	Met toetsen wordt gemeten wat beoogd wordt te meten. De toets is betekenisvol en bruikbaar en dat de conclusies die uit de toetsscores worden getrokken zijn gerechtvaardigd.
Betrouwbaarheid	Er is sprake van accuratesse en consistentie van standaarden, criteria en besluiten door de tijd heen en tussen beoordelaars.
Bruikbaarheid	Toetsen zijn bruikbaar om te hanteren.
Objectiviteit	De beoordelaar oefent geen invloed uit op de hoogte van de score en de uiteindelijke beoordeling.
Consequenties	Bij de score-interpretatie is rekening gehouden met positieve en negatieve gevolgen die de toetsen op het onderwijs kunnen hebben.
Motiveerbaarheid	De toetsinhoud en de resultaten op een toets zijn inhoudelijk beargumenteerd en te rechtvaardigen tegenover de student.
Transparantie	De toetsen en de bijbehorende procedures zijn duidelijk en begrijpelijk voor alle betrokken deelnemers.
Feedback	De toetsen geven de student persoonlijke feedback over de sterke punten en verbeterpunten.
Ondersteuning	De student ontvangt op aanvaardbare termijn antwoord op inhoudelijke en procedurele vragen over toetsen.
Formulering	Teksten in de toets zijn zorgvuldig geformuleerd.
Realiseerbaarheid	De doelen en criteria van een toets zijn realiseerbaar voor gekwalificeerde studenten op het betreffende competentieniveau.

D. Kwaliteitscriteria van toetstaken⁵⁶

Kwaliteitscriteria	Beschrijving van de kwaliteitscriteria
Relevantie	Relevantie heeft betrekking op de mate waarin een toetstaak meet wat deze beoogt te meten: heeft de toetstaak een directe relatie met het leerdoel en het te verwachten cognitieve, affectieve of motorische niveau.
Objectiviteit	Er is sprake van objectiviteit als de score op de toetstaak onafhankelijk is van degene die de scoring uitvoert of de toetstaak heeft opgesteld.
Efficiëntie	De efficiëntie van een toetstaak betreft de formulering van de taak, de opbouw van een taak en de wijze van afname.
Moeilijkheidsniveau	Het moeilijkheidsniveau van een toetstaak moet aanvaardbaar zijn gegeven het verwachte niveau van de studenten.
Onderscheidend vermogen	Een toetstaak moet discrimineren tussen studenten met een hoge en lage eindscore.

⁵⁵ Sluijsmans, Joosten-ten Brinke, Van Schilt-Mol (2015). *Kwaliteit van toetsing onder de loep*. Garant, Antwerpen-Apeldoorn.

⁵⁶ Toetsvragen en toetsopdrachten, Sluijsmans, Joosten-ten Brinke, Van Schilt-Mol (2015). *Kwaliteit van toetsing onder de loep*. Garant, Antwerpen-Apeldoorn.

Kwaliteitscriteria	Beschrijving van de kwaliteitscriteria
Acceptatie	Toetstaken zijn in de ogen van studenten 'goed': de taken zijn in lijn met het gegeven onderwijs, wekken de interesse van de student op, worden door studenten beschouwd als relevant en betekenisvol, zijn professioneel en maatschappelijk relevant, kunnen een gevoel van vertrouwen opbouwen en een gevoel van voldoening opwekken.